

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ
KATEDRA TRESTNÍHO PRÁVA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

TRESTNOST MLÁDEŽE A ANALÝZA TRESTNOSTI MLÁDEŽE Z POHLEDU
JEDNOTLIVÝCH TRESTNĚPRÁVNÍCH KATEGORIÍ

Zpracovala: Veronika Hubáčková

Vedoucí práce: JUDr. Simona Stočesová, Ph.D.

Plzeň 2014

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým“.

Plzeň, 1. března 2014

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování: Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své diplomové práce JUDr. Simoně Stočesové, Ph.D. za odborné vedení při zpracování této práce.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI MLÁDEŽE V ČESKÝCH ZEMÍCH	2
2.1	TRESTNÍ ZÁKONODÁRSTVÍ NAD MLÁDEŽÍ OD DOB NEJSTARŠÍCH DO ROKU 1852	2
2.2	TRESTNÍ ZÁKONODÁRSTVÍ NAD MLÁDEŽÍ V OBDOBÍ PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ	5
2.3	TRESTNÍ ZÁKONODÁRSTVÍ NAD MLÁDEŽÍ OD VZNIKU ČSR DO PŘIJETÍ ZÁKONA O TRESTNÍM SOUDNICTVÍ NAD MLÁDEŽÍ V ROCE 1931	5
2.4	TRESTNÍ ZÁKONODÁRSTVÍ NAD MLÁDEŽÍ PO ROCE 1931	6
2.5	TRESTNÍ ZÁKONODÁRSTVÍ NAD MLÁDEŽÍ PO ROCE 1950	11
3	TRESTNÍ ODPOVĚDNOST MLADISTVÉHO A ODPOVĚDNOST DÍTĚTE MLADŠÍHO 15. LET, DLE PLATNÉ ČESKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY	14
3.1	HLAVA I. OBEČNÁ USTANOVENÍ	15
3.1.1	Vymezení základních pojmů	15
3.1.2	Základní zásady	15
3.2	HLAVA II – MLADISTVÍ (TRESTNÍ ODPOVĚDNOST MLADISTVÝCH, ZÁNİK TRESTNOSTI, OPATŘENÍ UKLÁDANÁ MLADISTVÝM, UPUŠTĚNÍ OD ULOŽENÍ TRESTNÍHO OPATŘENÍ, VÝCHOVNÁ OPATŘENÍ, OCHRANNÁ OPATŘENÍ, TRESTNÍ OPATŘENÍ A ŘÍZENÍ V TRESTNÍCH VĚCECH MLADISTVÝCH)	18
3.2.1	Trestní odpovědnost mládeže	18
3.2.2	Zánik trestnosti	19
3.2.3	Opatření ukládaná mladistvým	20
3.2.4	Obhajoba mladistvého	26
3.2.5	Vazba mladistvého	26
3.2.6	Ochrana soukromí mladistvých	28
3.2.7	Dokazování	29
3.2.8	Jednotlivá stadia řízení	30
3.2.8.1	Přípravné řízení	30
3.2.8.2	Předběžné projednání obžaloby	31
3.2.8.3	Hlavní líčení a veřejné zasedání	31
3.2.8.4	Řízení o opravných prostředcích	31
3.2.8.5	Vykonávací řízení	32
3.3	ŘÍZENÍ VE VĚCECH DĚTÍ MLADŠÍCH 15 LET	33
3.3.1	Zahájení řízení	34
3.3.2	Účastníci řízení	34
3.3.3	Opatření	35
3.4	SPOLEČNÁ A PŘECHODNÁ USTANOVENÍ ČÁSTI PRVNÍ ZSM	36
4	SROVNÁNÍ S VYBRANOU ZAHRANIČNÍ ÚPRAVOU	37
4.1	RAKOUSKÝ ZÁKON O SOUDNICTVÍ NAD MLÁDEŽÍ („JUGENDGERICHTSGESETZ“)	37
4.1.1	Trestní odpovědnost	37
4.1.2	Beztrestnost mladistvých a nedospělých	38
4.1.3	Rakouský sankční systém	39
4.1.4	Upuštění od stíhání	40
4.1.5	Institut mimosoudního narovnání činu – ATA	41
4.1.6	Trest odnětí svobody	43
4.1.7	Věcná příslušnost soudů	44
4.1.8	Místní příslušnost	44
4.2	SHODNÉ A ROZDÍLNÉ PŘÍSTUPY ZSM A JGG	45
5	CHARAKTERISTICKÉ RYSY KRIMINALITY MLÁDEŽE VE VZTAHU K JEDNOTLIVÝM DRUHŮM TRESTNÉ ČINNOSTI	47
5.1	PŘÍČINY DELIKVENTNÍHO JEDNÁNÍ MLÁDEŽE	47

5.1.1	Osobnostní příčiny.....	47
5.1.2	Společenské příčiny	48
5.1.2.1	Vliv rodiny	48
5.1.2.2	Vliv školy.....	49
5.1.2.3	Vliv společnosti a okolí.....	50
5.1.2.4	Vliv médií.....	51
5.2	ALKOHOL A NÁVYKOVÉ LÁTKY.....	51
5.3	SPECIFICKÉ RYSY A ZNAKY TRESTNÉ ČINNOSTI MLÁDEŽE.....	52
5.4	NEJČASTĚJI PÁCHANÉ TRESTNÉ ČINY DĚTMI A MLADISTVÝMI	53
6	ČINNOST PMS A OSPOD V OBLASTI KONTROLY KRIMINALITY MLÁDEŽE	59
6.1	PROBACE.....	59
6.2	MEDIACE.....	60
6.3	PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA	61
6.4	ORGÁNY SOCIÁLNĚ – PRÁVNÍ OCHRANY DÍTĚTE	65
7	ZÁVĚR.....	68
8	RESUMÉ.....	69
9	POUŽITÉ ZKRATKY	71
10	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	72
	Prameny	72
	Literatura.....	73

1 ÚVOD

Kriminalita ve své obecné podobě je jevem společensky závažným a zároveň nežádoucím. Prakticky kdokoliv se může stát objektem kriminálního počínání, neboť jeho podstata je velmi široká, a proto i obtížně předvídatelná. Samozřejmě, že je vhodné studovat jednotlivé kriminogenní faktory, jako jsou genetické predispozice, či sociální aspekty. Právě jejich pochopení na základě široké analýzy otevírá možnosti pro jejich predikci, a tím i významné omezení. Hlavním smyslem prevence je včas rozpoznat a následně přerušit působení rizikových činitelů. A právě zde je obrovský prostor v podobě zaměření úsilí na mladé lidi.

Trestná činnost mládeže do určité míry kopíruje trestnost dospělých, ale v mnoha ohledech vykazuje i odlišné prvky. Tento fakt vyplývá z dosaženého stupně somatického a psychického vývoje. Často proto můžeme pozorovat impulsivní a zkratovitě jednání. Patrná je i tendence páchat trestnou činnost ve skupině. Bohužel musíme konstatovat, že je nepřehlédnutelné snižování věkové hranice pachatelů, při současném zvyšování závažnosti protiprávních činů.

Ve své práci bych ráda poukázala na nezanedbatelné vztahy mezi celospolečenskou situací a odezvou v životě mladých lidí. Tato věková skupina totiž velmi citlivě reaguje na vše, co utváří rámec jejich životních podmínek.

Myslím, že pro pochopení celé zmíněné problematiky bude vhodný pohled na způsoby řešení delikventního jednání mládeže v blízké i vzdálenější minulosti. Tomuto historickému exkurzu bude věnována druhá kapitola.

Jádro práce – trestní odpovědnost mládeže, dle současné právní úpravy a charakteristické rysy kriminality mládeže budou rozebrány ve třetí až páté části. Jedním z účelů této práce totiž je, poukázat na hlavní příčiny nejčastějších projevů antisociálního chování mládeže. Jedině znalost hlavních faktorů mladistvé delikvence může vést k jejímu omezení.

Vybrané téma pro svoji celistvost vyžaduje postižení smyslu a funkcí orgánů a organizací, zabývajících se prevencí kriminality, ale také péčí o mladé delikventy. Pro zhodnocení nezastupitelného poslání těchto článků poslouží šestá kapitola.

2 VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI MLÁDEŽE V ČESKÝCH ZEMÍCH

2.1 TRESTNÍ ZÁKONODÁRSTVÍ NAD MLÁDEŽÍ OD DOB NEJSTARŠÍCH DO ROKU 1852

Na základě studia mnohých materiálů zabývajících se trestním zákonodárstvím, lze jednoznačně usoudit, že na území Čech, Moravy a Slezska existovalo poměrně dlouhé období, vyznačující se absencí jednotné kodifikace trestního práva. Tento stav s sebou přinášel značnou roztržitost a otevíral široký prostor pro uplatňování alternativních forem výkladu práva. Nejčastěji se bylo možné setkat s uplatňováním práva domácího obyčejového, které se z pochopitelných důvodů odlišovalo podle kmene, či obce, v níž bylo uplatňováno. Další vyskytující se formou bylo zemské právo církevní, dvorské, městské a vesnické.

Je nasnadě, že v takovéto atmosféře nelze očekávat existenci jakýchkoli norem, řešících oblast mládeže. Naopak, dostupné prameny dokládají, že středověké právo rozlišovalo jen dva věkové stupně – dospělost a nedospělost.¹ A i zde neexistoval jednotný výklad hranice dospělosti. Častým kritériem byla fyzická vyspělost, určená úředním ohledáním sekundárních pohlavních znaků. Přitom na Moravě byl institut ohledání zrušen dříve, nežli se tak stalo v Čechách. Poslední známý případ ohledání byl dokumentován v roce 1486.² Na Moravě tak byl dán prostor pro určení dospělosti na základě dosažení určitého stáří, které bylo dále vázáno na pohlaví a stav, ke kterému osoba náležela.

Knihy Tovačovská a Drnovská stanoví hranice zletilosti tak, že u příslušníků stavu panského je to u mužů 16 let, u dívek pak 14, u rytířů mužů 17 let a dívek 15 a u poddaných mužů 18 let a dívek 16. Teprve od roku 1549 byla pro muže šlechtického stavu stanovena v Čechách obecná hranice dospělosti 20 let a pro měšťany 18 let, pro dívky pak 15 let. Jak v právu zemském, tak i městském nabývala však dívka zletilosti provdáním.³

Uznání osoby za nedospělou přitom neznamenalo automatické zbavení trestní odpovědnosti, ale pouze se stalo určitou polehčující okolností. Velké rozdíly byly i v uplatňování této polehčující okolnosti. Jsou známy případy, kdy došlo k výraznému

¹ VESELÝ, J. *O trestní odpovědnosti mládeže ve starém českém právu*. Zvláštní otisk časopisu Československé společnosti pro právo trestní, roč. IX, č. 4, s. 2.

² KAPRAS, Jan. *Poručenství nad sirotky*. Sborník věd právních a státních, 1904, s. 16

³ MALÝ, Karel. *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003, s. 122.

snížení trestu, nebo naopak nebylo k věku přihlédnuto a jedinec byl plně trestně odpovědný. Výjimkou nebyl ani trest smrti.

Určitý impuls k sjednocování trestněprávních norem přineslo v Čechách roku 1627, na Moravě pak 1628 **Obnovené zřízení zemské**. I zde je ale patrná absence předpisů upravujících právní postavení nedospělých. Obnovené zřízení zemské ale uznávalo platnost Koldínových městských práv, které zohledňovaly tuto věkovou skupinu.

Významný posun v sjednocujícím procesu nastal vydáním **Hrdelního řádu císaře Josefa I.** z roku 1707 (tzv. Josefina). Tento řád již přímo prohlašuje mladistvý věk za polehčující okolnost. Článek XIII. – okolnosti zmírňující trest – stanoví, že „ pachatel je mladý, a proto rozumu nedostatečného, když chlapec ještě nedosáhl věku osmnácti let a dívka patnácti let.“ Nedospělí nesměli být podrobeni mučení a neměli svědeckou způsobilost.⁴

Na tomto místě je třeba uvést, že „Josefina“ vycházela z **Hrdelního řádu císaře Karla V.** (Constitutio Criminalis Carolina). Tento dokument je nezřídka pokládán za zdroj středověkých trestních zákoníků a ve svém CLXXIX. článku přímo řeší problematiku mládeže. Právě zde je uvedeno přelomové pravidlo mírnějšího posuzování trestných činů mladistvých. Zásadní je i článek CLXIX, odmítající trest smrti za krádež provedenou osobou mladší čtrnácti let. Avšak pokud by se jednalo o krádež velkou, nebo by byly zjištěny jiné závažné okolnosti a pachatel by se blížil věku čtrnácti let, mohl by být i trest smrti uložen.⁵ Z uvedeného vyplývá zásada „ malitia supplet aetatem“.

Důležitou normou, která měla i značně jednotící charakter byl **Hrdelní řád Marie Theresie** (Constitutio criminalis Theresiana) z roku 1767. Zde je patrný posun v chápání postavení mladistvých tím, že jsou rozděleni do třech věkových kategorií. U dětí do sedmého roku věku je vyloučena trestní odpovědnost a jejich trestání je ponecháno především v kompetenci rodičů. Nedospělci do čtrnácti let mají sníženu trestní odpovědnost, i když řádné tresty nejsou zcela zapovězeny. Mladiství do šestnácti let jsou již plně trestně odpovědní.

⁴ ZEZULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 13. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1643-4.

⁵ ZEZULOVÁ, Jana. Práce citována v pozn. č. 4, s. 15.

Theresiana však uznávala jako polehčující okolnost stáří do 16. roku věku, jestliže zde byla naděje na polepšení mladistvého pachatele.⁶ Všechny dosud uvedené normy mají jeden společný rys, a tím je odstrašující charakter. Situace se pozvolna začala měnit ve druhé polovině 18. století. Nositeli nových přístupů byli zejména představitelé osvícenství – Montesquieu, Voltaire, či Rousseau. S nimi přichází tendence nechápat trest jako určitou formu pomsty, ale především jako prostředek nápravy. Samozřejmě, že myšlenka polepšení nabývá na významu zejména u mládeže.

Těmito novými snahami byli ovlivněni – **Všeobecný zákoník o zločinech a jejich potrestání** z roku 1787, **Západohaličský trestní zákon** z roku 1796, pokládající děti do ukončení čtrnáctého roku za nepřičetné a zejména **Zákon o zločinech a těžkých policejních přestupcích** z roku 1803, vymezující období polehčující okolnosti do konce 20 let.

Další zákonnou normou řešící popisovanou problematiku je **Rakouský trestní zákon** z roku 1852. Ten do jisté míry akceptuje třídění trestní odpovědnosti v závislosti na věku pachatele, podobně jak věc uchopila Theresiana, ale rozsahem tolerance zachází podstatně dále:

1. Období úplného vyloučení trestní odpovědnosti – období naprosté nepřičetnosti (věk dětský) – do dovršení 10. roku.
2. Období zmenšené trestní odpovědnosti – období zmenšené přičetnosti (nedospělost) – od 10. do 14. roku věku.
3. Období mírnějšího trestání (věk mladiství) – od 14. do dovršení 20. roku věku⁷

Velmi zajímavá je interpretace zmenšené přičetnosti. Zákon předpokládá, že na základě nízkého věku je vyloučen zločinný úmysl, ale nikoli určité chápání trestní odpovědnosti. Přitom rozpoznání trestnosti jde ruku v ruce se závažností spáchaného činu. Při rozhodování o výši trestu byl posuzován věk pachatele, povaha trestného činu a zlovolnost. Výchovný charakter trestu odnětí svobody byl již podtržen umístěním provinilých nedospělých v prostorách, vymezených pouze pro ně. Jiná situace nastala po dovršení 14. let, kdy věk měl vliv již pouze na rozsah trestu.

⁶ ZEŽULOVÁ, Jana. Práce citována v pozn. č. 4, s. 16.

⁷ ZEŽULOVÁ, Jana. Práce citována v pozn. č. 4, s. 17.

2.2 TRESTNÍ ZÁKONODÁRSTVÍ NAD MLÁDEŽÍ V OBDOBÍ PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ

Celé toto období je prodchnuto hledáním nových modelů řešení problematiky dětí a mladistvých. Jako vhodný vzor posloužily postupy v Anglii, či v USA. V praxi se inovativní tendence projevily v zavádění zařízení starající se o narušenou mládež. Důležité byly i snahy o vypracování samostatné normy, týkající se zmiňované věkové skupiny. Pokusy o nastavení pokrokovějších zákonných úprav se odrazily ve vypracování osnovy pro „**Zákon o trestání a trestní ochraně osob mladistvých**“. Podstatným prvkem osnovy bylo vytvoření jakéhosi mezistupně od dětství k dospělosti. Období mezi čtrnáctým a osmnáctým rokem nazvané „pochybnou přičetností“ s sebou přinášelo povinnost přezkoumat duševní stav mladistvého. Osnova zaváděla v otázce trestání řadu alternativních opatření, jako například, upuštění od trestu, odkázání do ochranné výchovy místo trestu, nebo podmíněné odsouzení.⁸ Tento dokument byl v letech 1907 a 1909 opakovaně předložen panské sněmovně. Celý návrh zákona o trestání a trestní ochraně mladistvých byl ještě několikrát přepracován, ale k jeho přijetí již do roku 1918 nedošlo.

2.3 TRESTNÍ ZÁKONODÁRSTVÍ NAD MLÁDEŽÍ OD VZNIKU ČSR DO PŘIJETÍ ZÁKONA O TRESTNÍM SOUDNICTVÍ NAD MLÁDEŽÍ V ROCE 1931

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 byl v platnosti na území Čech, Moravy a Slezska rakouský trestní zákoník z 27. května 1852, který podle článku 2. zákona ze dne 28. října 1918 čís. 11 Sb. z. a. n. tvořil prozatímní platné trestní právo na našem území. Na Slovensku a v Podkarpatské Rusy platilo právo uherské.⁹

Zejména slovenská a podkarpatská zákonná úprava jevila progresivní prvky v oblasti trestního zákonodárství nad mládeží. Od roku 1908 zde došlo k oddělení hmotného práva mládeže a v roce 1913 byly zřízeny zvláštní soudy mládeže.

Vyústěním snah o kompletní řešení naší problematiky bylo zpracování osnovy návrhu zákona v roce 1922. Výsledek ale přinesla až další přepracovaná osnova, která byla roku 1930 předložena poslanecké sněmovně.

⁸ ZEŽULOVÁ, Jana. Práce citována v pozn. č. 4. s. 21.

⁹ ZEŽULOVÁ, Jana. Práce citována v pozn. č. 4. s. 32.

2.4 TRESTNÍ ZÁKONODÁRSTVÍ NAD MLÁDEŽÍ PO ROCE 1931

Trestní zákonodárství nad mládeží po roce 1931 vychází ze zákona z 11. března 1931 č. 48 Sb. z. an. Podstatnou ideou této normy je upuštění od chápání trestu jako určité formy odplaty. Naopak zákon předpokládá podchyčení všech aspektů vedoucích k nezákonnému konání mladistvého. Za nezbytné se pokládá odhalení příčin závadného chování, ale také udělení odpovídajícího trestu, sledujícího především výchovu jedince. Vždy musí být na zřeteli možnost nápravy mladého delikventa. Tento náročný požadavek je možné naplnit pouze v součinnosti trestně-právních a sociálních institucí.

Zákon obsahoval ustanovení trestního práva hmotného i procesního. V poměru k obecnému trestnímu právu bylo trestní právo mládeže **lex specialis**, neboť upravovalo jen určité otázky, zatímco pro ostatní platily obecné trestně- právní předpisy. Tento poměr zákona k obecnému trestnímu právu je vyjádřen v ustanovení § 2 odst. 1 zákona (právo hmotné) a v ustanovení § 28 odst. 1 zákona (právo procesní).¹⁰

Poměrně zásadním ustanovením tohoto zákona je rozdělení pachatelů na nedospělé a mladistvé. Za mladistvého je považována osoba, jež v okamžiku spáchání činu již dovršila čtrnácti let, ale ještě neukončila osmnáctý rok svého života. Osoba, která v době spáchaného činu nedosáhla čtrnáctého roku věku, byla považována za nedospělou a jako taková nebyla trestně odpovědná.

Věk mezi čtrnáctým a osmnáctým rokem života je brán jako určité „narázníkové pásmo“ mezi absolutní beztrestností a absolutní trestní odpovědností. Zákon ale zároveň umožňuje, aby člověk nedospělý, který spáchal čin jinak trestný, byl řešen poručenským soudem. Tento měl pravomoc nařídit výchovná nebo léčebná opatření. Zákon navíc přiznává možnost shledat mladistvého beztrestným, pokud jde o jedince značně zaostalého po stránce intelektuální i mravní. Zaostalost musí být ovšem prokazatelná a značná.

Zákon také poprvé upravil problematiku ochranných opatření. K ochranným opatřením mělo být přistupováno, pokud tak bylo činěno v zájmu mravně narušené mládeže. Tento institut vhodně doplňoval trestní opatření. Zákon vymezoval tři stupně výchovných opatření.

¹⁰ ZEŽULOVÁ, Jana. Práce citována v pozn. č. 4. s. 37.

1. Ochranný dozor – tento nezřídka doplňoval, nebo dokonce nahrazoval dozor rodičů. Ochranný dozor byl využíván i jako doplněk trestních opatření, zejména odsouzení podmíněného. Tento výchovný prostředek mohl být využit až do dosažení 21 let a přinášel s sebou i omezení ve způsobu života jedince. Výkon dozoru realizoval příslušný poručenský soud, v jehož obvodu se mladistvý trvale nacházel. K významným úkolům dozoru také patřila pomoc v zajištění pracovního místa, nebo hmotná podpora.
2. Ochranná výchova rodinná - byla opatřením, řešícím nedostatečnou rodinnou výchovu. Ohrožená osoba byla umístěna do náhradní rodiny, kde mohla pobývat do dosažení 21 let.
3. Ochranná výchova ústavní – vykonávala se zpravidla ve veřejných ústavech nebo za určitých podmínek v ústavech soukromých.

Určitý stupeň pružnosti představovala možnost změny ochranného dozoru v ochrannou výchovu a naopak. Všechna tato opatření spadala do kompetence poručenského soudu. Trestní soud mohl uvalit ochranný dozor nebo ochrannou výchovu pouze prozatímně (do rozhodnutí poručenského soudu), nebo samostatně, v případě upuštění od potrestání, či souběžně s udělením trestu. Na druhou stranu měl trestní soud větší volnost ve výběru prostředků k trestání a nápravě mladistvého provinilce oproti dospělému.

Trestní soud byl oprávněn:

1. Upustit od potrestání
2. Odsoudit k trestu podmíněně
3. Odsoudit k trestu nepodmíněně¹¹

Soud měl právo podle § 3 odst. 3 zvolit z uvedených možností tu, která se mu jevila jako nejvhodnější pro další mravní vývoj mladistvého.

Upustit od potrestání připadalo v úvahu na základě tří důvodů:

1. Byl spáchán čin malého významu pod vlivem polehčujících okolností
2. Došlo-li k činu z důvodu neznalosti právních předpisů na základě omluvitelných faktorů

¹¹ ZEŽULOVÁ, Jana. Práce citována v pozn. č. 4. s. 47.

3. Pro nepatrnost trestu

Podmíněné odsouzení bylo vymezeno pravidly obecného práva, ale s určitými zvláštnostmi stanovenými ve prospěch mladistvých. Příkladem takové odlišnosti bylo podmíněné odsouzení i v případě, kdy byl uložen trest delší než 1 rok, ale kratší tří let. Důležitý výchovný aspekt dokládalo spojení podmíněného odsouzení s ochranným dozorem, což se stalo také pravidlem.

Nepodmíněný trest byl reprezentován především trestem zavření, který nahrazoval trest smrti a trest odnětí svobody. Horní a dolní hranice trestních sazeb trestu odnětí svobody se u mladistvého snižovaly na polovinu s tím, že horní hranice nesměla překročit pět let, dolní pak jeden rok. Výjimku tvořily trestné činy, za které hrozil trest smrti nebo doživotí. U těchto trestných činů bylo možné mladistvému mladšímu 16 let, uložit trest odnětí svobody v rozpětí 1 až 10 let, staršímu pak trest odnětí svobody v rozpětí 2 až 15 let (ustanovení § 8 odst. 4).¹² Další formou nepodmíněného trestu byl trest peněžitý. I zde se horní hranice snižovala na polovinu, přičemž dolní hranice nebyla vůbec určena. V případě nevyhmatelnosti peněžitého trestu nebylo možno uložit náhradní trest odnětí svobody, ale došlo k postoupení potrestání rodině, či škole.

Zákon řeší i úpravu výkonu trestu a základním pravidlem byla závislost místa výkonu trestu na délce trestu. Na základě tohoto hlediska existovaly čtyři způsoby výkonu trestu:

1. Trest zavření do šesti týdnů, vykonávaný ve věznici soudů, k tomuto účelu určených ministerstvem spravedlnosti.
2. Trest zavření delší než 6 týdnů, vykonávaný v samostatných odděleních věznic pro mladistvé, zřízených u některých krajských soudů, nebo alternativně ve výchovnách.
3. Trest zavření delší 6 měsíců vykonávaný v polepšovnách. Polepšovny byly zřizovány jako samostatná oddělení vybraných věznic, nebo ve formě zvláštních ústavů.
4. Výkon trestů osob úchylných, tedy vězňů, kteří z důvodu duševní, či tělesné vady nemohli podléhat standardnímu režimu v polepšovně.

¹² ZEŽULOVÁ, Jana. Práce citována v pozn. č. 4. s. 50.

Ve všech formách výkonu trestu zavření byla respektována zásada oddělení mladistvých od dospělých vězňů. Na výchovně-vzdělávací hledisko trestu ukazovala možnost vzdělávání se v rámci výkonu trestu. Nezanedbatelný byl i fakt, že průběh výkonu trestu probíhal pod dohledem kvalifikovaného personálu, zahrnujícího i pedagoga a lékaře.

Aby měl zákon komplexní charakter, byla nezbytná změna vymezení účelu trestního řízení. To bylo možné realizovat pouze za předpokladu zcela nové organizace soudů pro mládež. Stát zde přijímá novou roli, roli, která zdůrazňuje úlohu výchovnou. K naplnění takového cíle vedla cesta přes zjednodušení trestního řízení. To bylo patrné již z vypuštění vyšetřování a nahrazením této fáze formou přípravného vyhledávání, prováděném vždy soudcem a nikoliv státním zástupcem. Důraz byl kladen na to, aby mladistvý během řízení přišel do styku jen s orgány, které jsou pro soudnictví nad mládeží zvláště kvalifikovány.¹³ V souladu se sledováním výchovného cíle zákon stanovil požadavek zjišťování osobnostních vlastností obviněného, které měly vliv na závadné chování, a které byly brány v potaz pro stanovení výchovných opatření.

Pokud zaměříme pozornost na rozmístění soudů pro mládež, zjistíme, že nebyly zřízeny jako samostatné instituce, ale jako specifická oddělení stávajících soudů. Již v době uvedení zákona do života se rozvířila polemika nad účelností, či neúčelností samostatných soudů mládeže. U krajských soudů rozhodoval o trestních záležitostech mládeže zvláštní senát, nesoucí název „senát mládeže“. U soudů okresních byl jmenován „soudce mládeže“, konající v součinnosti se soudcem poručenským. Poručenský soud měl být vždy informován o zahájení, výsledku a přijatých opatřeních trestního řízení. Soudy při svém rozhodování využívaly i dalších zdrojů k získání užitečných informací a důležitých indicií. Takovými prameny mohla být pomocná zařízení pro soudní péči o mládež, nebo lékařská odborná vyšetření.

„Soud mládeže potřebuje při svém působení nezbytně součinnosti pomocných zařízení pro péči o mládež provinilou..... Soud mládeže je toliko jedním z údů rozvětvené organizace sociální péče o mládež. Součinnosti jiných jejích orgánů potřebuje pak jednak proto, aby si zjednal správný a úplný podklad svého rozhodování, jednak proto, aby jeho rozhodnutí mohlo býti účelně vykonáno.“¹⁴

¹³ MIRIČKA, August a Otto SCHOLZ. *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas, 1932, s. 5.

¹⁴ MIRIČKA, August a Otto SCHOLZ, O. Práce citována v pozn. č. 13, s. 129 – 130.

Zákonodárce věnoval ve svém díle pozornost i jiným problémům. Jedním z takových se staly okolnosti uvalení vazby. Ta měla být uvalena pouze v nezbytných případech, jestliže by hrozil útek pachatele, nebo opakování trestného činu. Mezi další řešené záležitosti patří i zásada, že bez přítomnosti obžalovaného nesmí proběhnout hlavní líčení, nebo ustanovení o vyloučení veřejnosti, pokud je to ku prospěchu mladistvého obviněného.

Nezanedbatelnou skutečností byl i fakt, že zákon doplnil obecný trestní zákon o tři nová ustanovení:

1. Přečin neoprávněného uveřejňování
2. Přestupek zanedbání péče o mladistvého
3. Přestupek maření ochranných opatření

Myslím, že je velmi prospěšné uvést některá hodnocení odborné veřejnosti krátce po uvedení zákona v platnost. Nejvíce diskutovanými ustanoveními byly:

- Rozšíření beztrestnosti do 14. roku (§ 1 odst. 1)
- Upuštění od potrestání pro omluvitelnou neznalost právních předpisů (§ 6. odst. 3)
- Zřizování obhájců pro mladistvé (§ 44)
- Nutnost slyšeti mladistvého při hlavním přelíčení pod zmatečností (§ 47 odst. 2)

Kritici rozšíření beztrestnosti do 14. roku věku opírali svá tvrzení o předpoklad, že současná mládež je podstatně vyzrálější než předchozí generace a velmi dobře si uvědomuje závažnost svého počínání. Patrná je i obava ze zneužívání beztrestnosti touto věkovou skupinou. Jeden ze skeptických hodnotitelů říká: „Mám za to, že uvedené rozšíření beztrestnosti projeví škodlivé účinky tím, že bezpečnost občanů proti bezprávným činům nedospělců bude nyní silně zmenšena.“¹⁵ Určitá pochybnost zazněla i na adresu léčebné a výchovné péče jako určitých alternativ původních trestů. Tyto byly považovány za nedostatečné a z ekonomických důvodů i nerealizovatelné. Naopak zastánci uvedené normy poukazovali na široké možnosti výchovných opatření, jež zákon umožňoval, a které považovali za odpovídající.

¹⁵ ZEŽULOVÁ, Jana. Práce citována v pozn. č. 4. s. 69.

Při kritice upuštění od potrestání pro omluvitelnou neznalost právních předpisů poukazovali skeptici na kolizi s ustanovením § 2 odst. 2 o beztrestnosti pro značnou zaostalost. Zastánci zase oceňovali možnost svobodného uvažování soudcovského sboru a eliminaci šablonovitých postupů.

V polemice o prospěchu zřizování obhájců mládeže jedni viděli formalismus a navýšení stávající pracovní zátěže, druzí naopak možnost urychlení procesu a zvýšení účinnosti obhajoby.

A konečně v záležitosti nutnosti slyšení mladistvého při hlavním líčení pochybovači spatřovali opačnou tendenci v pravidle co nejmenšího užívání vazby. Obhájci zákonného opatření vyzdvihovali potřebnost osobního poznání provinilého a z toho plynoucího spravedlivého potrestání.

Souhrnně lze konstatovat, že oponenti popisovaných ustanovení projeví obavy, aby nedošlo k narušení morálky současné mládeže. Naopak zastánci poukázali na přílišnou konzervativnost odpůrců a nezbytnost podřídit vše především výchovnému cíli.

Závěrem charakteristiky zákona z roku 1931 je nutné zdůraznit, že šlo o první a na dlouho zároveň poslední zákonnou normu samostatně upravující trestní právo mládeže.

2.5 TRESTNÍ ZÁKONODÁRSTVÍ NAD MLÁDEŽÍ PO ROCE 1950

Pro trestní zákonodárství nad mládeží po roce 1950 je zásadním mezníkem rozhodnutí o zrušení zákona z roku 1931. Jeho místo zaujal trestní zákon č. 86 z roku 1950. Tato norma již ale neřešila problematiku mládeže samostatně. Zároveň se zrušením zákona o trestním soudnictví nad mládeží byla ukončena i činnost soudů mládeže.

V trestním zákoně z roku 1950 řešilo tematiku mladých toliko osm ustanovení, z nichž pouze § 58 (podmínky upuštění od potrestání) a § 230 (důvody zastavení trestního stíhání) je možno chápat za podstatnější z pohledu našeho tématu. Na základě § 58 mohl soud upustit od potrestání, nebo v případě § 230 mohl prokurátor zastavit trestní stíhání v případě shodných podmínek:

- a) nemohl – li mladistvý z omluvitelných důvodů plně rozpoznat, kdy jeho jednání je pro společnost nebezpečné

- b) šlo – li o trestný čin menšího významu, k němuž byl mladistvý sveden příležitostí, nebo tíživými osobními, či rodinnými poměry
- c) šlo – li o trestný čin menšího významu, jehož se mladistvý dopustil nerozvážností, nebo pod vlivem jiné osoby
- d) měl – li soud za to, že ochranná výchova, kterou nařídí, splní účel trestu¹⁶

Tato ustanovení se ještě objevila v poněkud redukované podobě v novelách Trestního zákona č. 63 z roku 1956 a v Zákoně o trestním řízení č. 64 z roku 1956. Z nových trestních kodexů z roku 1961 pak v Trestním zákoně č. 140/1961 Sb. a v Trestním řádu č. 141/1961 Sb.

80. léta uplynulého století věnovala úsilí přípravě rektifikace trestních zákonů. Návrhy z pera mnohých odborníků volaly zejména po rozšíření rejstříku výchovných opatření, cílených na mladé pachatele. Zajímavá byla myšlenka možnosti uložit v rámci podmíněného odsouzení určité povinnosti, jejichž prostřednictvím by se mladiství zapojili do výchovných programů, nebo veřejně prospěšných prací. Všechna tato zamýšlená opatření ovšem zůstala pouze na papíře.

Během poslední dekády dvacátého století pokračovaly snahy o změnu zpátečnické právní úpravy. Bohužel i v porevolučním období docházelo jen k dílčím změnám. Mezi takové řadíme i novelu rekodifikovaného zákona z roku 1961 vyhlášeného pod č. 65/1994 Sb. a zákona č. 152/1995 Sb. V těchto normách je podstatně definováno mladistvé. Podle litery zákona je za mladistvého považován jedinec, který v okamžiku spáchání trestného činu dovršil patnáctý, ale nepřekročil osmnáctý rok života. Na člověka mladšího patnácti let je proto pohlíženo jako na zbaveného trestní odpovědnosti. Takovéto vymezení řadí Českou republiku mezi státy s vyšší věkovou hranicí počátku trestní odpovědnosti. Zákon zároveň umožňuje pokládat u „plnoleté“ osoby věk blízký mladistvosti za polehčující okolnost. Naproti tomu lze osobě mezi 12. a 15. rokem naříditi ochrannou výchovu, byl-li spáchán čin, umožňující uložení výjimečného trestu.

Závěrem této kapitoly je mou povinností konstatovat, že návrh nového **Zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže** byl předložen až počátkem roku 2001. Po poměrně dlouhých politických jednáních konečně vstoupil v platnost jako zákon č. 218/2003 Sb. Tímto aktem se Česká republika přihlásila

¹⁶ ZEŽULOVÁ, Jana. Práce citována v pozn. č. 4. s. 78 – 79.

k odkazu zákona z roku 1931, a tím i k myšlence samostatného soudnictví ve věcech mládeže.

3 TRESTNÍ ODPOVĚDNOST MLADISTVÉHO A ODPOVĚDNOST DÍTĚTE MLADŠÍHO 15. LET, DLE PLATNÉ ČESKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY

Po dlouhých 63 letech se český právní systém opět dočkal zákonné úpravy, zabývající se samostatně problematikou trestnosti mládeže. Normou, která zmíněnou oblast pokrývá je **Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mladistvého a dítěte za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změnách některých zákonů** (dále jen ZSM). Myslím, že lze konstatovat, že tímto počinem navázala naše legislativa na odkaz zákona z roku 1931.

Zákonodárce ve svém díle respektoval stanovisko odborníků, kteří požadovali, aby současné trestní právo mládeže vycházelo z principů subsidiarity trestního práva, z důrazu na individuálně – preventivní působení a z důsledného uplatnění specializace na všech úrovních a úsecích práce s delikventní mládeží.¹⁷ Důvodová zpráva k ZSM říká, že smyslem nové právní úpravy v samostatném kodexu bylo komplexně upravit hmotně právní i procesní aspekty trestání mládeže, nově konstituovat systém specializovaných soudů mládeže a jasně vymezit ucelenou škálu reakcí na trestnou činnost mládeže.¹⁸

Smyslem zákona je dosažení pozitivních výsledků v oblasti delikvence mládeže metodami pozitivního působení. Důraz je kladen na výběr vhodného opatření, které má přispět k žádoucímu sociálnímu vývoji dospívajícího, a tím i snížit riziko další kriminální kariéry.¹⁹ Celým zákonem se prolíná koncepce restorativní justice, která směřuje k obnově trestným činem narušených sociálních vztahů.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže obsahuje celkem 104 paragrafů, členěných do sedmi částí. Jednoznačně nejobsáhlejší a z pohledu našeho tématu nejzásadnější, je část první. Právě tuto část, nazvanou „Odpovědnost mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže“ se pokusím podrobit rozboru. Pro větší přehlednost strukturoval zákonodárce úvodní část do 4 hlav.

¹⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné - Obecná část*. 3. vydání. Brno: Masarykovo univerzita v Brně, 2002, s. 144. ISBN 80-210-2985-4.

¹⁸ *Důvodová zpráva k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Obecná část. ASPI.*

¹⁹ ŠÁMAL, Pavel, Helena VÁLKOVÁ, Alexander SOTOLÁŘ a Milena HRUŠÁKOVÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 3.

3.1 HLAVA I. OBECNÁ USTANOVENÍ

3.1.1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Bez určité pojmové základny by nebylo vůbec možné postihnout celkovou šíří tak rozsáhlé a komplikované problematiky jakou zákon určitě je. Základní pojmy jsou jakýmsi stavebními kameny, potřebnými pro konstituování obsahu. Proto se jimi zabývá již § 2.

Odstavec 1. definuje mládež jako dvě věkové kategorie – děti (jedinci mladší 15. let) a mladiství (starší 15. let, ale nedosahující ještě 18. let). Dále v písmenu c) upřesňuje, že dítě je osoba, která v době spáchání činu jinak trestného nedovršila patnáctý rok věku a v písmenu d) je vymezen jako mladistvý ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku. Rozhodující pro jednoznačné určení věku posuzované osoby je údaj vedený matrikou.

Podle odstavce 2. je za protiprávní čin považováno provinění, trestný čin, nebo čin jinak trestný. Za čin jinak trestný je pokládán čin pro společnost nebezpečný, naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu, který není trestným činem z důvodu nedostatku věku, přičetnosti nebo potřebného stupně rozumové a mravní vyspělosti. V písmenu b) stejného odstavce, zákon postihuje opatření, mezi která řadí: výchovná opatření, ochranná opatření, trestní opatření u mladistvých a opatření ukládaná dětem. Odstavec druhý dále říká, že orgány činnými jsou policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež. Soudem pro mládež se pak rozumí zvláštní senát nebo v určitých případech předseda takového senátu, nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu. Za obecný soud je považován jiný senát nebo samosoudce téhož soudu, či jiný soud, jenž neprojednává protiprávní činy mládeže.

3.1.2 ZÁKLADNÍ ZÁSADY

ZSM sice vychází z mnoha obecných principů uvedených v jednotlivých trestněprávních normách, ale ve vztahu k obecnému trestnímu právu jde o normu speciální. A tento fakt je hlavním důvodem formulace základních zásad zákona č. 218/2003 Sb. Vymezení základních zásad vytváří de lege lata rámeček pro konstituování následujících právních norem. Základní zásady řeší §3 odstavec 1 – 8.

1. **Zásada retroaktivity** (nikdo nemůže být podle tohoto zákona postížen za čin, který nebyl trestný podle zákona v době, kdy byl spáchán....). Tato zásada má oporu v **Listině základních práv a svobod** v čl. 40 odst. 6. Zde stojí, že trestnost činu se posuzuje a trest ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona je možno použít jen potud, pokud je to pro pachatele příznivější. Má-li být garantována právní jistota občana, pak zákonné podmínky viny pachatele a podmínky, jakož i kritéria jeho trestního soudního postihu musí zákonodárce stanovit ještě před tím, než došlo ke spáchání činu takto kriminalizovaného.²⁰
2. **Zásada trestní ekonomie** (trestní opatření lze použít pouze tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy přispívají k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu tohoto zákona). V této zásadě je patrná snaha preferovat alternativní postupy zaměřené na sociální prevenci a integraci.
3. **Zásada individualizace** (opatření uložené podle tohoto zákona musí přihlížet k osobnosti toho, komu je ukládáno) **a přiměřenosti ukládaných sankcí** (opatření uložené podle tohoto zákona musí být přiměřené povaze a stupni nebezpečnosti spáchaného činu) **a zákazu diskriminace** (politické, národní, sociální, nebo náboženské smýšlení nemůže být důvodem k uložení opatření podle tohoto zákona). Zde zákonodárce ukládá povinnost přihlídnout při jednání s mladistvými k jejich věku a duševní vyspělosti, tak aby došlo k minimalizaci ohrožení jejich dalšího vývoje. K dosažení tohoto požadavku musí být přizpůsobeny i sankce odpovídající charakteru provinění. Za přiměřenou ve smyslu probírané zásady lze považovat jen sankci náležitě soudem a eventuálně posléze ve výkonu trestu (zejména odnětí svobody) individualizovanou.²¹ Zákaz diskriminace opět čerpá z LZPS, zejména z čl. 3. odst. 1, čl. 24 a čl. 37. odst. 3.
4. **Zásada prevence** (sankce a způsob jejich ukládání směřují k předcházení protiprávním činům). Aby mohl být naplněn základní smysl ZSM – předcházení páchaní protiprávních činů, je třeba zajistit změnu v celkovém myšlení hodnotového zaměření mladého delikventa.

²⁰ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. Práce citována v pozn. č. 17, s. 32.

²¹ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. Práce citována v pozn. č. 17, s. 54.

5. **Zásada ochrany soukromí** (v řízení podle tohoto zákona je třeba chránit osobní údaje a soukromí osoby, proti níž se řízení vede, aby každá taková osoba byla chráněna před škodlivými vlivy) a **presumpce nevinny** (každá osoba je považována za nevinnou, dokud její vina nebyla prokázána zákonným způsobem). Zákon vyžaduje ochranu soukromí mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let, tak jak o tom hovoří LZPS v čl. 10 odst. 2. Za postup v rozporu s touto zásadou se ale nepovažuje sdělení informací v průběhu řízení sloužících k dosažení účelu vedeného řízení. Porušení této zásady lze postihnout pokutou až do výše 50000 Kč.
6. **Zásada včasného a rychlého projednání věci** (každé dítě mladší patnácti let nebo mladiství, nestanoví-li tento zákon jinak, má právo na to, aby jeho čin byl projednán bez zbytečného odkladu a v přiměřené lhůtě, soudem pro mládež). Podobně jako u předchozí zásady i zde musíme nahlédnout do LZPS, konkrétně do čl. 38 odst. 2. Právě tato zásada ukazuje na zvláštní postavení dospívající mládeže. V důsledku jejich neukončeného rozumového, mravního a sociálního vývoje je předpokladem, že pohotová, jednoznačná a zároveň spravedlivá reakce na protiprávní čin bude nejlepší prevencí dalšího nezákonného jednání. Takový požadavek ovšem neznamená, že by celému průběhu řízení nebyl věnován potřebný časový rozsah.
7. **Zásada náhrady škody poškozenému** (řízení podle tohoto zákona musí směřovat k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody, nebo se mu dostalo jiného přiměřeného zadostiučinění) a **zásada restorativní justice** (sankce a způsob jejich ukládání směřují především k obnovení narušených sociálních vztahů). Tato zásada jasně deklaruje, že ochrana osoby poškozené trestným činem je stejně důležitá jako ochrana osoby, proti které se vede řízení. Ochrana osobnosti v trestním řízení znamená nejen ochranu osobnosti obviněného, ale i poškozeného.²² Zatímco náhrada škody je již poměrně standardně aplikovaným institutem, oproti tomu institut přiměřeného zadostiučinění přináší nové možnosti vyrovnání. Zejména v případě nemajetkové újmy přináší zajímavé možnosti satisfakce (veřejná omluva, finanční kompenzace, poskytnutí pomoci poškozenému apod.). Přiměřenost poskytnutého zadostiučinění musí soud mládeže posuzovat vždy s přihlédnutím ke konkrétním osobním a majetkovým poměrům dítěte nebo mladistvého tak, aby na

²² JELÍNEK, Jiří. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a základní zásady trestního řízení*. Kriminálnístika, 2003, č. 4.

jedné straně nebyl ohrožen jeho další vývoj, na druhé straně, aby si dospívající provinilec uvědomil svoji odpovědnost za to, co jinému způsobil, a z toho vyplývající závazek odstranit zcela nebo částečně následky svého jednání.²³ Zásada restorativní justice směřuje jednoznačně k urovnání proviněním narušených vztahů. Zde je třeba brát v potaz veškeré souvislosti okolo spáchaného činu. Poškození totiž paradoxně nemusí být jen oběti a jejich rodinní příslušníci, ale také blízcí pachatele.

8. **Zásada specializace orgánů činných v trestním řízení** (soudci, státní zástupci, příslušníci policejních orgánů a úředníci Probační a mediační služby působící v trestních věcech mládeže musí mít zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží). Aby mohl být specializovaný systém soudnictví nad mládeží uveden do života, je zapotřebí i odborníků, kteří budou garanty naplnění litery zákona v praxi. Především jde o specializované soudy pro mládež a o další specializované orgány činné v trestním řízení. Speciální vzdělávání soudců, státních zástupců a úředníků Probační a mediační služby působících v oblasti soudnictví ve věcech mládeže zajišťuje **Ministerstvo spravedlnosti** prostřednictvím své **Justiční akademie**. Jde především o zprostředkování poznatků z oboru kriminologie, vývojové psychologie, dětské psychiatrie, speciální pedagogiky a sociální práce.²⁴

Myslím, že je přínosné zdůraznit, že Hlava I. ve svém § 4 výslovně určuje soudy pro mládež jako kompetentní pro výkon soudnictví ve věcech mládeže.

3.2 HLAVA II – MLADISTVÍ (TRESTNÍ ODPOVĚDNOST MLADISTVÝCH, ZÁNİK TRESTNOSTI, OPATŘENÍ UKLÁDANÁ MLADISTVÝM, UPUŠTĚNÍ OD ULOŽENÍ TRESTNÍHO OPATŘENÍ, VÝCHOVNÁ OPATŘENÍ, OCHRANNÁ OPATŘENÍ, TRESTNÍ OPATŘENÍ A ŘÍZENÍ V TRESTNÍCH VĚCECH MLADISTVÝCH)

3.2.1 TRESTNÍ ODPOVĚDNOST MLÁDEŽE

Pokud chceme rozebírat trestní odpovědnost mládeže, je třeba si uvědomit, že obecnou právní odpovědnost vymezuje LZPS v článku 2 odst. 2. Zmiňovaný článek

²³ ŠÁMAL, Pavel, Helena VÁLKOVÁ, Alexander SOTOLÁŘ a Milena HRUŠÁKOVÁ. Práce citována v pozn. č. 19, s. 35.

²⁴ ŠÁMAL, Pavel, Helena VÁLKOVÁ, Alexander SOTOLÁŘ a Milena HRUŠÁKOVÁ. Práce citována v pozn. č. 19, s. 36.

stanoví, že právní odpovědnost může být státní mocí uplatňována jen v případech a mezích stanovených zákonem.

ZSM přináší novum v oblasti tzv. „absolutní trestní odpovědnosti“, neboť v §5 odst. 1 je stanoveno pravidlo, že mladistvý, který v době spáchání trestného činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat nebezpečnost činu, není za tento čin trestně odpovědný. V tomto ustanovení je naopak patrná koncepce „relativní (podmíněné) trestní odpovědnosti“, která má svůj vzor v zákonu č. 48/1931 Sb. z. an.

Velmi zajímavé jsou polemiky ohledně výkladu pojmu nedosažení rozumové a mravní vyspělosti, které se objevují v odborné literatuře. Podle § 52 ZSM jde především o dva protichůdné názory.²⁵ První z názorů chápe pojem jako postižení projevu opožděného procesu dospívání, které není důsledkem duševní choroby, kdežto naopak druhý shledává patologický základ problému.

V soudní praxi jsou k posouzení rozumové a mravní vyspělosti přizváni znalci z oboru psychiatrie a psychologie. Že proces stanovení přičetnosti je složitou záležitostí, ukazují mnohdy protichůdná stanoviska posuzovatelů.

V každém případě pro zbavení osoby trestní odpovědnosti musí být zřejmé, že nezralost mladistvého je podstatná, tzn., musí být patrné, že v době činu nedosáhl po stránce intelektuální nebo po stránce mravní, takového stupně vývoje, jakého zpravidla dosahují jeho vrstevníci.

Restorativní snaha zákona je evidentní z § 6, kde trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá proviněním. Zákonodárce považoval pojem provinění za méně stigmatizující než označení trestný čin.

3.2.2 ZÁNÍK TRESTNOSTI

ZSM v § 7 a § 8 vymezuje podmínky zániku trestnosti, mezi které patří **účinná lítost** a **promlčení trestního stíhání**. Institut účinné lítosti se vztahuje na trestné činy, pro které TZ stanoví trest odnětí svobody v maximální výši pěti let, ale jen tehdy, pokud mladistvý:

²⁵ VÁLKOVÁ, Helena a Jana HULMÁKOVÁ. (Ne)Odpovědnost mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech *de lege lata* i *de lege ferenda*. Státní zastupitelství, 2007, č. 5, s. 40.

- a) dobrovolně odstranil nebo napravil způsobený následek, nebo se o to alespoň pokusil
- b) projevil snahu o nápravu
- c) čin neměl trvalých následků pro poškozeného, či společnost

V poslední době se vyskytuje názor, podle něhož za dobrovolné odstranění nebo napravení způsobených následků, nelze považovat jednání pachatele až po zahájení trestního stíhání, respektive je zastáván spíše zužující výklad ustanovení § 7 ZSM. Tento názor se převážně opírá o judikaturu z oblasti daňových trestných činů, ale je přenášen i do posuzování podmínek účinné lítosti u mladistvých.²⁶

Takovýto názor ovšem nerespektuje základní zásadu individuálního posuzování každého mladistvého zvlášť. Budeme-li navíc sledovat především výchovný směr, je otázkou, zda nedat mladistvému šanci uvědomit si dopad svého činu i později.

U zániku trestnosti promlčením trestního stíhání je pro určení počátku stavění a přerušení promlčecí doby rozhodující ustanovení § 67 odst. 2 – 4 TZ. ZSM upravuje délku promlčení trestního stíhání následovně:

- 10 let, jde-li o provinění, za které TZ stanoví výjimečný trest
- 5 let, je-li horní hranice trestní sazby odnětí svobody delší deseti let
- 3 roky u ostatních provinění

3.2.3 OPATŘENÍ UKLÁDANÁ MLADISTVÝM

Dříve než přistoupím k rozboru jednotlivých opatření ukládaných mladistvým, musím připomenout základní účel opatření, a to je vytvoření co nejvhodnějších podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladého delikventa. Tuto ideu nejlépe vystihuje myšlenka z **důvodové zprávy** Zákona o trestním soudnictví ve věcech mládeže z roku 1931, která zní: „ Co nejméně trestati, co nejvíce vychovávat i je-li to nutné trestati, pak i trestem

²⁶ ZEZULOVÁ, Jana a Miroslav RŮŽIČKA. *Aktuální problémy zákona č. 218/2003 Sb. Státní zastupitelství*, 2005, č. 7-8, s. 10.

vychovávati a polepšovati.“²⁷ S takovýmto přístupem se naprosto ztotožňuji a pokládám za šťastné, že tato myšlenka byla přijata i do nového ZSM.

Prioritní je zde tedy zájem na ochraně mladistvých před škodlivými vlivy, vytvoření podmínek pro jejich zdravý sociální a duševní rozvoj, zájem na obnově jejich narušených vztahů a dosažení toho, aby se v budoucnu zdrželi páchaní trestné činnosti.²⁸ Opatření uplatňovaná u mladistvých pachatelů by tedy měla mít zpravidla smíšenou povahu, tzn. zahrnovat prvky výchovné, léčebně – ochranné i takové, které zabezpečují ochranu sociálního okolí prostřednictvím kontroly, dohledu a výjimečně i izolace.²⁹

Jednotlivé formy opatření, představující hmotně právní formu reakce na trestnou činnost mladistvých se dělí:

1. Výchovná opatření
2. Ochranná opatření
3. Trestní opatření

Ad 1. **Výchovná opatření** (§15 – §20) jsou v celkovém systému možných sankcí ukládaných mladistvým, tím mírnějším prostředkem. Jejich hlavním smyslem je usměrnit způsob života mladistvého tak, aby byla zajištěna jeho optimální výchova. Důležité je, že zákon umožňuje, uložit výchovné opatření i v přípravném řízení, a to podle § 15 odst. 3 ZSM před rozhodnutím ve věci, nebo dle § 15 odst. 1 ZSM při rozhodnutí ve věci. Výchovná opatření může státní zástupce v přípravném řízení a soud pro mládež v průběhu trestního řízení ukládat se souhlasem obviněného.

Tato ustanovení jsou zdrojem pro názorovou polemiku. Zastánci zákonného vymezení chválí urychlení průběhu řízení, což zvyšuje efekt opatření, zejména u dosud bezproblémových jedinců. Oponenti namítají, že pro náležitý efekt výchovného opatření na mladistvého je nutné projednání věci před soudem a také, že by právní úprava měla být změněna tak, že souhlas mladistvého se nevyžaduje.³⁰ Osobně si myslím, že souhlas mladistvého je určitou zárukou funkčnosti opatření, neboť s sebou přináší i jeho aktivnější

²⁷ Z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931. Citováno ze: ZEŽULOVÁ, Jana a Miroslav RŮŽIČKA. *Soudnictví ve věcech mládeže z pohledu rozhodovací činnosti obecných soudů a Ústavního soudu*. Státní zastupitelství, 2007, č. 5, s. 2.

²⁸ ŠÁMAL, Pavel, Helena VÁLKOVÁ, Alexander SOTOLÁŘ a Milena HRUŠÁKOVÁ. Práce citována v pozn. č. 19, s. 12 - 13.

²⁹ FENYK, Jaroslav. *Několik úvah o právní povaze odstoupení od trestního stíhání*. Státní zastupitelství, 2004, č. 2 – 3, s. 2.

³⁰ ZEŽULOVÁ, Jana a Miroslav RŮŽIČKA. Práce citována v pozn. č. 26, č. 7 – 8, s. 11.

zapojení. Jako problematičtější se mi jeví okolnost, zda vyslovením souhlasu není určitým způsobem narušena presumpce nevinny.

ZSM umožňuje tato výchovná opatření:

- Dohled probačního úředníka (§16)
- Probační program (§17)
- Výchovné povinnosti (§18)
- Výchovná omezení (§ 19)
- Napomenutí s výstrahou (§20)

Ad 2. **Ochranná opatření** (§ 21 - § 23) jsou jedním z druhů trestních sankcí, přičemž jde o samostatnou kategorii trestněprávních sankcí, které je možno uložit nejen trestně odpovědným mladistvým, ale také mladistvým, kteří nejsou trestně odpovědní. Jsou určitou újmou a omezením svobody a práv toho, komu jsou ukládána. Újma způsobená výkonem ochranných opatření však není jejich funkční složkou, ale jen nevyhnutelným účinkem.³¹

V trestním právu lze ochranná opatření obecně definovat jako: právní následek trestného činu nebo činu jinak trestného, sledující účel trestního zákona jakožto jeho prostředek, ukládaný soudem v řízení trestním nebo občanskoprávním, jehož výkon je vynutitelný státní mocí.³²

Jednoznačným cílem ochranného opatření je korekce mravního, duševního a sociálního vývoje mladistvého tak, aby dotyčný již nebyl pro společnost nebezpečný. Jako ochranná opatření nabízí zákonodárce v § 21 ZSM:

- Ochranné léčení
- Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty
- Ochranná výchova
- Zabezpečovací detence

³¹ ŠÁMAL, Pavel, Helena VÁLKOVÁ, Alexander SOTOLÁŘ a Milena HRUŠÁKOVÁ. Práce citována v pozn. č. 19, s. 273.

³² KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. Práce citována v pozn. č. 17, s. 478.

Prvá dvě uvedená opatření nejsou aplikovatelná jen vůči mládeži, proto je vymezuje TZ v § 72 a § 73. Naproti tomu je ochranná výchova výlučně upravena ZSM. Jejím účelem je odstranit nebo alespoň omezit charakterové nedostatky jedince zaviněné neadekvátní výchovou. Zejména je ho třeba řádně připravit pro život a pro jeho budoucí povolání, upevnit jeho charakterové vlastnosti a vzdělat ho tak, aby se stal platným členem společnosti.³³ Ochranná výchova má subsidiární charakter a může být uložena jak samostatně, tak vedle trestního opatření. Výkon ochranné výchovy je upraven zákonem č. 109/2002 Sb. Na základě zmíněného zákona je ochranná výchova vykonávána ve speciálních školských zařízeních (spadají do resortu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy) doplňujících nedostatečnou rodinnou výchovu. V péči o narušeného mladistvého platí jednoznačná zásada, že čím více výchovných problémů je u jedince diagnostikováno, tím více odborných a plně individualizovaných služeb je třeba zabezpečit.³⁴

Ad 3. **Trestní opatření** (§24 - §35) jsou nejpřísnější formou z celého rejstříku možných ochranných opatření a spadají výlučně do kompetence soudů pro mládež. Použití této sankce je ale omezeno § 3 odst. 2 ZSM, povolujícím ji využít jen v situaci, kdy zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené společenské vztahy, by zřejmě nevedly k dosažení účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Trestní opatření by nikdy nemělo představovat odplatu, ale naopak přispět k resocializaci mladistvého.

Při ukládání konkrétního druhu trestního opatření přihlížejí soudy ke stupni společenské nebezpečnosti provinění. Trestní opatření může uložit soud pro mládež ve standardním soudním řízení i v řízení zjednodušeném, přičemž musí být uplatněny principy zákonnosti a soudcovské individualizace (§ 31 odst. 1 TZ), a to v jejich vzájemné souvislosti.³⁵ Ač má uložení trestního opatření svoji nezastupitelnou úlohu, musíme ale připustit, že z hlediska schopnosti ovlivnit chování a způsob života mladistvého nedosahuje takového účinku jako výchovná, či ochranná opatření

ZSM v §24 odst. 1 vyjmenovává jednotlivá trestní opatření, která lze mladistvým uložit:

³³ ŠÁMAL, Pavel, Helena VÁLKOVÁ, Alexander SOTOLÁŘ a Milena HRUŠÁKOVÁ. Práce citována v pozn. č. 19, s. 277.

³⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. Práce citována v pozn. č. 17, s. 500.

³⁵ JELÍNEK, Jiří a Dita MELICHAROVÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. S poznámkami a judikaturou*. Praha: Linde Praha, 2004, s. 45.

- Obecně prospěšné práce
- Peněžitě opatření
- Peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu
- Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty
- Zákaz činnosti
- Vyhoštění
- Domácí vězení
- Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- Odnětí svobody podmíněně uložené na zkušební dobu
- Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem
- Odnětí svobody nepodmíněné

Z tohoto výčtu je patrné, že spektrum možných trestních opatření je poměrně široké a tím umožňuje příslušnému soudu při svém rozhodování naplnit hledisko výchovné (z pohledu delikventa) i ochranné (z pohledu společnosti). Důležitá je zde i možnost souběžného uložení více trestních opatření, nebo kombinace trestních opatření s vhodně zvolenými výchovnými a ochrannými opatřeními.

Jelikož trest odnětí svobody je jednoznačně nejpřísnějším ze všech opatření, tak bych se ráda u něj pozastavila. Hned na počátku je třeba zdůraznit, že toto opatření by mělo být využíváno jen u těch opravdu nejzávažnějších provinění, u kterých je zřejmé, že použití jiných druhů opatření by dostatečně nenaplnilo účel zákona.

Podmíněné odsouzení (§ 33 ZSM) v obou jeho formách vychází z předpokladu, že už samo trestní stíhání mladistvého a eventuální hrozba výkonu uloženého opatření mohou mít samy o sobě dostatečný preventivní účinek. Podmíněným odsouzením je poskytnuta mladistvému důvěra, ale také prostor, aby ve zkušební době dokázal dostatečnou snahu o odstranění následků svého počínání a připravit se na budoucí „bezzávadový život“ ve společnosti. Odstavec 1 § 33 stanoví, že soud pro mládež může uložit mladistvému zkušební dobu na jeden rok až tři léta. Na podmíněné odsouzení se však nevztahuje snížená trestní sazba trestního opatření odnětí svobody, a je nutné vycházet z trestní sazby stanovené ve zvláštní části TZ za provinění, z něhož byl mladistvý uznán vinným.

Nepodmíněné odnětí svobody je nutno chápat jako nejkrajnější formu reakce společnosti na jednání mladistvého. Soud k němu přistupuje na základě krajně zavrženíhodného chování mladistvé osoby. Zpravidla přichází na řadu, když se předchozí použitá opatření ukázala jako nedostatečná, nebo u „prvopachatelů“, kdy jde o čin mimořádné závažnosti. Nařízení výkonu trestního opatření odnětí svobody by mělo být doprovázeno širokou nabídkou integračních opatření a mladistvým vězňům by mělo být poskytnuto vzdělání a odborný výcvik, který by jim napomohl začlenit se znovu do společnosti (výchovná podpora a pomoc mladistvým by ovšem neměla skončit jejich propuštěním na svobodu, nýbrž měla by být poskytována i po podmíněném propuštění, či po skončení výkonu trestu).³⁶

Trestní sazby odnětí svobody, stanovené zvláštní částí TZ se vůči mladistvým snižují na polovinu, přičemž horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní jeden rok, což upravuje ZSM v § 31 odst. 1.

Aby byla v co nejširší míře uplatněna výchovná linie opatření, je žádoucí, aby nepodmíněné odnětí svobody mladistvých probíhalo vždy odděleně od dospělých pachatelů. ZSM ale nenavázal na § 81 TZ hovořícím o odděleném výkonu trestního opatření nepodmíněného odnětí svobody mladistvých osob a pouze v ustanovení § 76 ZSM odkazuje na § 5 odst. 3 Zákona o výkonu trestu. Na tento legislativní nedostatek reagoval Nejvyšší soud svým výnosem: „Jestliže soud pro mládež ukládá mladistvému trestní opatření v podobě nepodmíněného odnětí svobody, musí podle § 5 odst. 3 a § 8 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů, vždy rozhodnout o jeho zařazení do věznice pro mladistvé (§ 9 odst. 1 citovaného zákona). Výrok o zařazení do věznice pro mladistvé je tedy obligatorní součástí výrokové části odsuzujícího rozsudku, jímž bylo uloženo trestní opatření nepodmíněné odnětí svobody ve smyslu § 122 odst. 1, věta čtvrtá TR.“³⁷

³⁶ ŠÁMAL, Pavel, Helena VÁLKOVÁ, Alexander SOTOLÁŘ a Milena HRUŠÁKOVÁ. Práce citována v pozn. č. 19, s. 14.

³⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. 8, TZ 123/2006 Sb.

3.2.4 OBHAJOBA MLADISTVÉHO

Mladistvý má v průběhu trestního řízení vedle práva na zacházení přiměřené jeho věku, duševní vyspělosti a zdravotnímu stavu, také právo na obhajobu. Právo na obhajobu je právem zaručujícím spravedlivý proces a má svoji oporu v LZPS v čl. 40 odst. 3.

ZSM jde ohledně práva na obhajobu ještě dále, neboť v § 42 odst. 2 stanoví povinnost mít obhájce. Tento institut nutné obhajoby požaduje, aby měl mladistvý obhájce od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření nebo úkony podle ZSM, či TŘ. § 42 odst. 2 dále rozvádí nutnou obhajobu i na vykonávací řízení, kdy se při rozhodování soudu pro mládež ve veřejném zasedání jedná o osoby mladší osmnácti let. Podobně tomu tak je i v případě veřejného zasedání, na kterém se rozhoduje o podmíněném propuštění z výkonu trestního opatření odnětí svobody mladistvého, jenž nedovršil 19. rok.

Úkolem obhájce je zastupovat podezřelou, či obviněnou osobu a poskytovat jí všestrannou právní pomoc tak, aby nebyla zkrácena na svých právech z důvodu neznalosti trestněprávních předpisů.

V trestním řízení může vykonávat funkci obhájce pouze advokát, který se může nechat zastoupit jiným advokátem s výjimkou řízení před krajským soudem, jako soudem prvního stupně.

Problém stanovení obhájce může být řešen dvojím způsobem. Mladistvý si jej může přednostně zvolit sám, nebo je mu ustanoven **ex offo**. V případě, že to vyžaduje prospěch mladistvého, mohou obhájce vybrat (v případě, že mladistvý nepřekročil osmnáctý rok svého věku i proti jeho vůli) i zákonný zástupce, příbuzní v přímém pokolení, sourozenci, osvojitel, manžel, druh nebo zúčastněná osoba. Mladistvému však zůstává právo zvolit si jiného obhájce, namísto obhájce ustanoveného, nebo zvoleného některým z vyjmenovaných osob.

Velmi podstatnou náležitostí § 42 je ustanovení odst. 3 ukládající orgánům činným v trestním řízení, vždy řádně poučit mladistvého o svých právech a poskytovat mu plnou možnost je také uplatnit. Poučení musí předcházet samotnému zahájení trestního stíhání

3.2.5 VAZBA MLADISTVÉHO

Vazbu je třeba vnímat jako určitý institut trestního řízení, jehož hlavním smyslem je zajistit obviněného pro účely trestního řízení a výkonu trestu. Zároveň musíme mít na

zřeteli, že výkonem vazby dochází k dočasné ztrátě osobní svobody a tudíž i k zásahu do ústavně zaručených občanských práv a svobod. LZPS pamatuje na tento problém v článku 8, kde přímo stanoví: „Nikdo nesmí být vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu“. Použití institutu vazby v trestních věcech mladistvých je onačeno zákonodárcem jako **krajní prostředek**, ke kterému se lze uchýlit jedině tehdy, nelze-li účelu vazby dosáhnout jinak (§ 46 odst. 1). U mladistvého je zvlášť zdůrazněn princip zdrženlivosti a přiměřenosti a má podobu subsidiarity jeho zajištění, vzetím do vazby. Omezení možnosti vzetí do vazby mladistvého je především zdůvodňováno tím, že vazba nemá primárně žádný výchovný účinek a pokud by nebyla použita jinak, než uvádí ZSM, došlo by k rozporu s cíli a zásadami ZSM. Nepříznivý vliv pobytu ve vazbě byl u mladistvých spolehlivě prokázán nejen kriminologickými výzkumy, ale také poznatky z aplikační praxe. Proto by měla být vazba striktně omezena jen na nejzávažnější případy, tj. buď vzhledem k nebezpečnosti a stupni narušení osobnosti mladistvého pachatele, nebo vzhledem k mimořádně závažné povaze spáchaného provinění.³⁸

V případě vzetí do vazby je třeba vždy bez zbytečného odkladu vyrozumět jeho zákonného zástupce, jeho zaměstnavatele, středisko Probační a mediační služby, orgán sociálně právní ochrany dětí, případně výchovné zařízení, pokud v něm mladistvý vykonává uloženou ochrannou výchovu.

Pro trestní řízení ve věcech mladistvých platí zvláštní úprava délky trvání vazby a také odlišný způsob jejího prodlužování. Ustanovení § 47 ZSM navazuje na obecná ustanovení § 71 odst. 1 a 2 TŘ o trvání vazby, která se vztahují také na řízení ve věcech mladistvých a stanoví orgánům činným v trestním řízení, aby vazební věci vyřizovali přednostně s největším urychlením.³⁹

Vazba mladistvého nesmí trvat déle než **dva měsíce**, a jde-li o zvlášť závažné provinění, tak déle než **šest měsíců**. Po uplynutí vazební lhůty je možno ji výjimečně prodloužit podle § 47 odst. 1 o další dva měsíce a o šest měsíců u provinění zvlášť závažných. Zajímavá situace nastává v případě koluzní vazby, neboť podle § 71 odst. 2 TŘ je maximální délka koluzní vazby u dospělého obviněného tři měsíce. Paradoxně by tak

³⁸ MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL, Pavel ŠÁMAL a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. přepracované vydání, Praha: C. H. Beck, 2007, XXX, s. 759. Právnícké učebnice (C. H. Beck). ISBN 80-717-9216-0.

³⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář*. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 481.

koluzní vazba u mladistvého trvala déle než u dospělé osoby. V tomto ohledu proto panuje názor, že i v případě zvlášť závažného provinění bude koluzní vazba mladistvého maximálně tři měsíce.

Protože by vazba mladistvých měla být zcela mimořádným opatřením, nabízí zákon i alternativní možnosti. Takovýmito náhradními řešeními je **umístění mladistvého do péče důvěryhodné osoby** (§ 49 a § 50 ZSM), **záruka zájmového sdružení občanů** (§ 73 odst. 1, písm. a/ TŘ), **písemný slib mladistvého** (§ 73 odst. 1, písm. b/ TŘ), **dohled probačního úředníka** (§ 73 odst. 1, písm. c/ TŘ) nebo **peněžní záruka** (§ 73a TŘ). Při pohledu na výčet náhradních řešení vazby mladistvého je hned evidentní, že nově je v ZSM vymezeno pouze umístění v péči důvěryhodné osoby, kdežto ostatní alternativy odkazují na obecnou právní úpravu obsaženou v trestním řádu.

3.2.6 OCHRANA SOUKROMÍ MLADISTVÝCH

V Zákoně o soudnictví ve věcech mládeže je ochrana soukromí a osobních údajů mladistvých pachatelů upravena v § 52 až § 54 a jedná se o úpravu speciální vzhledem k obecné úpravě v § 8a TŘ, která se vztahuje dále jen na trestní věci dospělých obviněných.

Zvláštní zájem na ochraně soukromí a osobnosti mladistvého odůvodňuje upřednostnění utajení informací týkajících se jeho provinění před ústavně chráněnou zásadou veřejnosti trestního řízení, a to vzhledem k co největšímu odstranění škodlivých vlivů řízení na mladistvého, včetně vlivů difamujících jeho osobu, a na základě ústavní zásady presumpce nevinu.⁴⁰

Tento princip výslovně zakazuje zveřejnit informaci obsahující jméno a příjmení mladistvého, a ani žádnou jinou informaci, která by jej umožnila identifikovat. Je třeba upřesnit, že tento zákaz není časově omezený a vztahuje se nejen na celé trestní řízení, ale i na období následující. Navíc platí nejen pro soudce mládeže, státního zástupce a policejní orgány, ale pro každého, kdo disponuje informacemi o trestním řízení mladistvého. Dále je zakázáno publikovat informace o řízení a rozhodování soudce mládeže, či státního zástupce. Současně se zakazuje publikování každého textu nebo zobrazení, které by umožnilo ztotožnit mladistvého.

⁴⁰ ZEZULOVÁ, Jana. Řízení v trestních věcech mladistvých ve znění zákona č. 219/2003 Sb. Státní zastupitelství, 2003, č. 4, s. 4.

Za zakázané zveřejňování informací není ale považováno sdělení určitých informací, potřebných pro plnění úkolů orgánů činných v trestním řízení. Zakázat tedy nelze sdělení informací během trestního řízení (jejichž účelem není jejich zveřejnění), nebo za účelem policejního pátrání po mladistvém. Zákaz se také nemůže vztahovat na předání informací probačním úředníkem dalším osobám, podílejícím se na provádění kvalifikovaného dohledu nad mladistvým. Podmínkou ovšem je, aby osoby, které tyto informace obdrží, zabránily jejich zneužití. Proto je musí uložit odděleně od dalších záznamů o mladistvém, kterého se týkají, a zajistit aby nikdo další neměl k těmto informacím přístup.

3.2.7 DOKAZOVÁNÍ

V průběhu dokazování je opět kladen velký důraz na ochranu soukromí mladistvého a zvláště na minimalizaci rizika jeho případné stigmatizace. Proto je třeba vést výsledk mladistvého ohleduplně a šetřit tak jeho osobnost. Ke konfrontaci je možné přikročit pouze výjimečně a jen v rámci řízení před soudem pro mládež (§ 57 odst. 2 ZSM).

§ 55 ZSM vymezuje úpravu **zjišťování poměrů mladistvého**. Této proceduře jsou orgány činné v trestním řízení povinny věnovat značnou pozornost. Zákon lpí na pečlivém objasnění příčin provinění mladistvých pachatelů a dalších skutečností, významných pro posouzení osobních, rodinných i jiných poměrů mladistvých. V průběhu řízení je také nutné co nejdůkladněji zjistit stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého. Předmětem šetření je i zmapování chování delikventa před, při a po spáchání provinění. Tyto okolnosti mohou mít podstatný vliv na volbu prostředků vhodných k nápravě mladého jedince.

Pokud existuje důvodná pochybnost, že mladistvý v době spáchání provinění nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost (nebo ovládat své jednání), nebo pokud se taková pochybnost týká možného výskytu duševní poruchy v době spáchání činu, pro kterou by mladiství nemohl rozeznat nebezpečnost svého činu pro společnost (nebo ovládat své jednání), bude duševní stav

mladistvého vyšetřen, a to zásadně dvěma znalci oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii.⁴¹

Pro vyšetření duševního stavu mladistvého je stanovena lhůta jednoho měsíce, a v tomto časovém úseku je zapotřebí vydat odborný posudek. O případném prodloužení lhůty (max. o jeden měsíc) rozhodne soud pro mládež na základě žádosti znalců a v přípravném řízení na návrh státního zástupce, soudce.

Pozorování obviněného ve zdravotnickém zařízení za účelem prověření jeho duševního stavu může soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, nařídit pouze v případech, kdy již vyčerpал jiné možné způsoby, umožňující vyšetření duševního stavu. Takovýto postup je možný, pokud přizvaní znalci prokáží, že bez pozorování ve zdravotnickém zařízení nelze spolehlivě diagnostikovat duševní stav obviněného.

3.2.8 JEDNOTLIVÁ STADIA ŘÍZENÍ

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže si nestanovil cíl, kterým by bylo zcela nové zákonné pojetí stádií řízení v trestních věcech mládeže. Soustředí se ale na podání ustanovení, která řeší tuto problematiku odlišně od obecné úpravy v TŘ. Právní úprava obsažená v TŘ se na základě § 1 odst. 3 ZSM uplatní dle principu subsidiarity.

3.2.8.1 PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ

Trestní řád v § 12 odst. 10 definuje přípravné řízení jako část trestního řízení, počínající sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, nebo provedením neodkladných a neopakovatelných úkonů jemu bezprostředně předcházejících. Pokud ale k takovým úkonům nedošlo, vymezuje se období přípravného řízení zahájením trestního stíhání a ukončuje podáním obžaloby.

Účelem přípravného řízení je shromáždit důkazy nezbytné pro rozhodnutí státního zástupce o podání obžaloby, nebo naopak o odstoupení od trestního stíhání, či jeho zastavení.

Úkolem státního zástupce během přípravného řízení je vykonávat dozor nad zachováváním zákonnosti. ZSM v § 59 přímo stanovuje povinnost státního zástupce

⁴¹ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 82.

věnovat zvýšenou pozornost výkonu dozoru a dohlížet na policejní orgány, aby zacházely s mladistvými ohleduplně.

3.2.8.2 PŘEDBĚŽNÉ PROJEDNÁNÍ OBŽALOBY

Předběžné projednání obžaloby je jednak vymezeno v TŘ (§185 - §195) a z hlediska problematiky mladistvých se jím zabývají § 61 a § 62 ZSM.

Hlavním smyslem předběžného projednání obžaloby je prověřit, jestli přípravné řízení respektovalo ustanovení TŘ a ZSM a hlavně, zda během něj byly shromážděny dostatečné podklady, které by odůvodňovaly postavení mladistvého před soud. Předseda senátu je oprávněn v předběžném projednání vyslechnout mladistvého a vyžádat si od probačního úředníka vysvětlující informace o osobě obviněného.

3.2.8.3 HLAVNÍ LÍČENÍ A VEŘEJNÉ ZASEDÁNÍ

Hlavní líčení je rozhodně tím nejdůležitějším stádiem trestního řízení před soudem. V této fázi řízení se rozhoduje o vině a případném trestu obviněného. Jednotlivé strany zde uplatňují svá procesní práva a snaží se tak ovlivnit rozhodnutí soudu ve svůj prospěch. Zde ale nastupuje stěžejní funkce soudu, a to je zajistit správné a objektivní zjištění skutkového stavu, což je zárukou zákonného rozhodnutí. Hlavní líčení vymezuje v obecné rovině TŘ (§ 196 - § 230), veřejné zasedání pak (§ 232 - § 239).

Na zásadu zvláštního přístupu při projednávání trestních věcí mladistvých dbá předseda senátu dle § 64 odst. 4 ZSM. Specifická je i povinnost přítomnosti státního zástupce a obhájce obviněného mladistvého při hlavním líčení a veřejném zasedání. O konání hlavního líčení a veřejného zasedání musí být také informován příslušný OSPOD, jehož zástupce má právo klást otázky vyslychanému. Možné způsoby rozhodnutí soudu pro mládež po provedeném hlavním líčení upravují § 221 až § 230 TŘ. Proti rozhodnutí může obžalovaný, státní zástupce, ale i poškozený podat stížnost s odkladným účinkem.

3.2.8.4 ŘÍZENÍ O OPRAVNÝCH PROSTŘEDCÍCH

Problematiku opravných prostředků vymezuje TŘ a v rámci určitých úprav i ZSM. Důležité je si uvědomit, komu náleží právo podávat opravné prostředky. V první řadě je to sám mladistvý, a to bez ohledu, zda je způsobilý k právním úkonům. Trestní řád neomezuje způsobilost být osobou, proti níž se trestní řízení vede, a tudíž může činit

samostatně veškeré procesní úkony i osoba zbavená právní způsobilosti.⁴² Podat opravný prostředek přísluší i OSPOD a do okruhu oprávněných předložit stížnost ve prospěch mladistvého jsou zahrnuti i příbuzní v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, manžel nebo druh. Osoby, které mají oprávnění podat odvolání ve prospěch mladistvého podle § 247 odst. 2 TŘ, mohou podat stížnost proti všem usnesením ve stejném rozsahu jako mladistvý.⁴³

Návrh na povolení obnovy řízení v neprospěch obviněného může podat jen státní zástupce.

3.2.8.5 VYKONÁVACÍ ŘÍZENÍ

V zásadě lze konstatovat, že oblast vykonávacího řízení je podrobně rozpracována v TŘ v hlavě XXI. ZSM ovšem podává zvláštní úpravu s ohledem na věk mladistvého a s cílem maximálně snížit riziko recidivy zejména v § 80 a § 81 (výkon dohledu probačního úředníka a změna výchovných opatření) v § 82 až § 87 (výkon ochranné výchovy) a § 76 až § 79 (výkon trestního opatření odnětí svobody).

Dohled probačního úředníka je vykonáván prostřednictvím střediska PMS. Mladistvému je poskytována veškerá potřebná péče v rámci jeho individuálního programu. Jestliže probační úředník shledá, že odsouzený mladistvý neplní podmínky dohledu, může o této skutečnosti informovat soud pro mládež, případně uložit výstrahu.

Výkon ochranné výchovy spadá do gesce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Ochranná výchova se vykonává ve výchovném zařízení po předchozím vyšetření v diagnostickém ústavu a potrvá maximálně do dovršení 18. roku věku. Soud pro mládež ale může v zájmu mladistvého prodloužit výkon až do dovršení 19. let.

Výkon trestního opatření odnětí svobody je realizován podle § 5 odst. 3 zákona o výkonu trestu odnětí svobody u mladistvých, kteří nepřekročili 19. rok věku, odděleně od dospělých odsouzených.

U odsouzených mladistvých se při výkonu trestu vždy hledají takové způsoby zacházení, které minimalizují všechny škodlivé vlivy. Důraz je kladen na výchovný proces a přípravu k budoucímu povolání. Jedincům, kteří nemají dokončenou povinnou školní docházku, zajistí věznice výuku formou denního studia. Sledování tak významného cíle,

⁴² ZEZULOVÁ, Jana. *Postavení a úloha orgánu pověřeného péčí o mládež v trestním řízení*. Právo a rodina, 2002, č. 10, s. 18.

⁴³ ŠÁMAL, Pavel a kol. Práce citována v pozn. č. 39, s. 680.

jakým je příprava pro budoucí začlenění do pracovního procesu, vyjádřil zákonodárce přijetím zvláštního případu odkladu výkonu opatření odnětí svobody z důvodu dokončení vzdělání nebo přípravy k povolání. V takovém případě je možné odložit výkon opatření nepřevyšující jeden rok na dobu dvou let.

Podle § 78 odst. 1 ZSM lze mladistvého na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice podmíněně propustit dříve než vykoná jednu třetinu, polovinu nebo dvě třetiny opatření. Soud poté stanoví zkušební dobu až na tři roky (u odsouzených za přečin) nebo až na pět let (u odsouzených za zločin).

3.3 ŘÍZENÍ VE VĚCECH DĚTÍ MLADŠÍCH 15 LET

Hned na počátku této stati se sluší připomenout, že bude řeč o věkové kategorii, u které se předpokládá nedokončený sociální, duševní a mravní vývoj. Z této premisy plyne potřeba zvláštního přístupu.

Nelze také opominout, že kolem této skupiny osob se v posledních letech živě diskutuje. Jádrem polemiky je otázka snížení věkové hranice trestní odpovědnosti (nejčastěji je uváděn věk 14 let). Zde se veřejnost rozděluje do dvou táborů. Snížení věkové hranice trestní odpovědnosti má své zastánce především u mnohých politiků a u části laické veřejnosti. Zcela opačný názor zpravidla reprezentují odborníci, pracující s narušenou mládeží.

Já osobně jsem přesvědčena, že čtrnáctiletý člověk je dostatečně připraven chápat dopady svého jednání, a proto také nést následky. Určitě je také současná mládež v uvedeném věku akcelerovanější, než tomu bylo před několika desítkami let. Zároveň si ale uvědomuji, že pouhé „jednostranné“ snížení věkové hranice trestní odpovědnosti nemůže přinést samo o sobě požadovaný efekt. Východisko vidím v propojení snížení věkové hranice se souběžnou systematickou prací s delikventní mládeží a preventivními programy.

Celá problematika řízení ve věcech dětí mladších 15 let se odvíjí od ustanovení § 89 odst. 1 ZSM – **dítě mladší patnácti let není trestně odpovědné**. Tento fakt sice znemožňuje použít prostředků trestního práva, ale neznamená, že společnost rezignuje na delikventní chování dítěte. ZSM nabízí v § 93 odst. 1 celou škálu prostředků, které může soud pro mládež osobě mladší patnácti let uložit.

3.3.1 ZAHÁJENÍ ŘÍZENÍ

Smyslem řízení vedeného proti dětem mladším patnácti let je zjistit, zda z jejich strany došlo ke spáchání činu jinak trestného a případně rozhodnout o uložení opatření. V tomto řízení postupuje soud pro mládež podle zvláštních předpisů, upravujících **občanské soudní řízení**. Jedná se o řízení **nesporné**, které se opírá o ustanovení § 176 - § 180 Občanského soudního řádu, upravující řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, ovšem s modifikacemi upravenými v ZSM. Z § 96 ZSM jasně vyplývá, že vůči dětem mladším patnácti let nelze použít TŘ

Zahájit řízení proti dítěti mladšímu 15. let, které se dopustilo činu jinak trestného, lze na podnět státního zástupce. Tento, jakmile zjistí, že je trestní stíhání nepřijatelné pro nedostatečný věk, bez prodlení podá návrh. Pokud ale státní zastupitelství návrh nepodá, může soud pro mládež zahájit řízení i bez něj, je-li důvodné podezření, že osoba mladší patnácti let spáchala čin jinak trestný.

Povinnost státního zástupce podat návrh ex offio znamená minimální prostor státního zástupce pro uvážení, zda tento návrh podá, či nikoli. Musí tak totiž učinit i v případě, kdy uložení žádného opatření není fakticky třeba, protože škoda byla nahrazena, dítě činu lituje a jeho rodina skýtá záruku jeho napravení.⁴⁴ Jediným korektivem podání návrhu je zde v zákoně výslovně nestanovená materiální stránka spáchaného skutku, kdy se vyžaduje společenská nebezpečnost činu dítěte mladšího patnácti let alespoň stupně vyššího než malého, což zabrání absurdnímu stíhání bagatelních provinění dětí.⁴⁵

3.3.2 ÚČASTNÍCI ŘÍZENÍ

Účastníky řízení o uložení opatření dítěti mladšímu patnácti let jsou: nezletilé dítě, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, zákonní zástupci dítěte, osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy, státní zástupce (v případě, že podal návrh dle § 90 odst. 1 ZSM) a opatrovník. Opatrovníkem je vždy advokát ustanovený soudem ex lege. Jeho úkol tkví v poskytování právní pomoci. Opatrovník dítěte nemá působit pouze jako obhájce a „vysekat“ dítě z případu, má v řízení vystupovat také v zájmu dosažení účelu řízení a

⁴⁴ CRHA, Ladislav. *Tři poznámky k zákonu č. 218/2003 Sb. Státní zastupitelství*, 2004, č. 2-3, s. 9.

⁴⁵ VÁLKOVÁ, Helena a Alexander SOTOLÁŘ. *Čin jinak trestný a možné reakce na něj v systému ve věcech mládeže*. *Trestněprávní revue*, 2004, č. 7, s. 200.

výchovného vlivu na dítě. Je zde nutno zdůraznit, že se jeho postavení liší od postavení kolizního opatrovníka, i když i v tomto případě může dojít ke kolizi zájmů mezi dítětem a rodiči.⁴⁶

3.3.3 OPATŘENÍ

Při ukládání opatření musí mít soud pro mládež vždy na zřeteli výchovné působení na dítě a především preventivní účinek opatření. Před uložením samostatného opatření bývá provedeno pedagogicko-psychologické vyšetření dítěte, k němuž soud vždy přihlíží. Zde je totiž důležité, aby dítě bylo na základě svého rozumového vývoje vůbec schopno pochopit škodlivost svého jednání a smysl přijatých opatření.

Podle § 93 odst. 1 ZSM je možno uložit dítěti mladšímu 15. let tato opatření:

- a) Výchovná povinnost
- b) Výchovné omezení
- c) Napomenutí s výstrahou
- d) Zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče
- e) Dohled probačního úředníka
- f) Ochranná výchova
- g) Ochranné léčení

Ochranná výchova může být uložena soudem pro mládež dítěti, které spáchalo čin, za který trestní zákoník dovoluje uložit výjimečný trest, a které v době spáchání činu dovršilo dvanáctý rok svého věku a bylo mladší patnácti let.

Ochranné léčení může uložit soud po předchozím vyšetření duševního stavu dítěte a rozhodnout se pak pro ústavní nebo ambulantní léčbu. Ochranné léčení také na rozdíl od ostatních opatření může pokračovat i po dovršení 18. roku věku.

Pokud je potřebné z hlediska dosažení účelu ZSM uložit více opatření souběžně, soud tak učiní.

⁴⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milena a Helena VÁLKOVÁ. *K pojmu opatrovník podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže*. Trestněprávní revue, 2004, č. 2, s. 61.

3.4 SPOLEČNÁ A PŘECHODNÁ USTANOVENÍ ČÁSTI PRVNÍ ZSM

§ 97 odst. 1 vymezuje – pokud jiné předpisy mluví o trestech, rozumí se jimi podle
povahy věci též trestní opatření podle tohoto zákona

odst. 2 vymezuje – pokud jiné předpisy mluví o trestním řízení, rozumí se jím
podle povahy věci též řízení ve věcech mladistvých podle
tohoto zákona

§ 98 zdůrazňuje, že na řízení ve věcech, v nichž byla podána obžaloba přede dnem
nabytí účinnosti tohoto zákona, se užití dosavadní předpisy.

4 SROVNÁNÍ S VYBRANOU ZAHRANIČNÍ ÚPRAVOU

V současnosti můžeme ve světě pozorovat dva přístupy k hodnocení juvenilních delikventů a na jejich základě i dva modely, jak s nimi zacházet. Tím prvním je **model justiční**, druhým pak **model sociálně – opatrovnický**.

Model justiční pohlíží na trestnou činnost jako na projev svobodné vůle, a tím i individuální volby pachatele, jak se v konkrétní situaci zachová. Zda spáchá trestný čin, či nikoliv. Pachatel je tedy na základě svého rozhodnutí volán k odpovědnosti za své konání v rámci řádného trestního řízení. Samozřejmě, že zde není možné zapomínat na výchovný princip. U tohoto modelu bývá typická nižší dolní hranice trestní odpovědnosti.

Model sociálně – opatrovnický je založen na přesvědčení, že trestné jednání u mládeže vychází především ze sociálních, psychických a ekonomických faktorů. Náprava delikventů je pak vedena s důrazem na odbornou lékařskou péči a pozitivní sociální působení. Proces resocializace nemá těžiště v trestání, ale zejména v nápravě.

Představiteli justičního schématu jsou například Spolková republika Německo, či Rakousko. Sociálně – opatrovnický systém pak uplatňují v Polsku, Francii a Portugalsku.

Pro svoji práci jsem si pro srovnání vybrala rakouský zákon o soudnictví nad mládeží. Hlavním důvodem tohoto výběru je fakt, že právě rakouský justiční model byl v mnoha ohledech inspirací pro přijetí zákona č. 218/2003 Sb. Dalšími důvody jsou bývalá společná historie obou zemí a podobnost z hlediska rozlohy, či lidnatosti.

4.1 RAKOUSKÝ ZÁKON O SOUDNICTVÍ NAD MLÁDEŽÍ („JUGENDGERICHTSGESETZ“)

Tento zákon byl přijat 20. října 1988, nabyl účinnosti k 1. 1. 1989 a je uveden pod číslem spolkové sbírky zákonů 599/1988.

4.1.1 TRESTNÍ ODPOVĚDNOST

Dolní hranice trestní odpovědnosti činí v Rakousku **14 let**. Horní hranice trestní odpovědnosti byla ke dni účinnosti zákona (1. 1. 1989) stanovena na **19 let**, ale novelou JGG (nabytá účinnosti 1. 7. 2001) došlo ke snížení této hranice na 18 let. Tento posun směrem dolů znamenal i sladění s další životní metou – dosažení plnoletosti. Novela z roku 2001 přinesla také jednu podstatnou novinku v podobě přijetí ustanovení, týkající se

věkové skupiny 18 – 20 letých osob. Zde se zákon zabývá problematikou tzv. „**mladých dospělých**“ (junge Erwachsene). Mladým dospělým je tedy osoba, která dovršila 18 let, avšak ještě nepřekročila 21. rok svého věku. Podle § 46a odst. 1 JGG se vymezuje, že trestní řízení vedené pro čin, jenž byl spáchán před dovršením 21 let, náleží soudu, který vykonává soudnictví ve věcech mládeže. Mladí dospělí jsou z hlediska hmotně právního posuzováni jako dospělí pachatelé, ale s určitými zmírněními a z hlediska procesně právního jsou vůči nim využívána ustanovení zákona o soudnictví nad mládeží.

Filozofie trestně-právního působení na mladistvé pachatele se odvíjí od zásady v ustanovení § 5 bodu I., který dává přednost prevenci speciální před prevencí generální – „použití trestního práva mládeže má především zadržet pachatele před trestným jednáním“.⁴⁷ JGG upravuje problematiku hmotně-právní (§ 1 - §18), ale také procesně-právní (§ 24 - § 46a).

4.1.2 BEZTRESTNOST MLADISTVÝCH A NEDOSPĚLÝCH

Otázka trestnosti a beztrestnosti nedospělých a mladistvých je řešena na základě ustanovení, které určuje, že mladiství pachatelé jsou trestně odpovědní. Trestní odpovědnost odpadá pouze z určitých, v zákoně vyjádřených důvodů.⁴⁸ Těmito důvody mohou být, buď nedostatečná zralost, nebo duševní porucha.

Nedostatečnou zralost řeší § 4 JGG a týká se pouze osob nedospělých (do 14 let) a v případě opožděné zralosti i mladistvých. Je-li podezření na spáchání činu jinak trestného nedospělým jedincem, informuje o této skutečnosti kriminální policie státní zastupitelství. U mladistvých vyjmenovává zákonodárce podle § 4 JGG dva hmotně-právní důvody pro jejich beztrestnost.

Prvým důvodem je tzv. „zpozdilá zralost“. Nezralost přitom může mít mnohé příčiny. Mezi nejběžnější patří psychická nebo tělesná porucha, zanedbanost, nemoc, případně sociálně závadné prostředí. Pro shledání zpozdilé zralosti bývá zpravidla požadován znalecký posudek vypracovaný odborníkem, specializujícím se na mladistvé. Výjimkou může být fakt, že soud si sám vytvořil dostatečně spolehlivý obraz o zralostním

⁴⁷ ZEZULOVÁ, Jana. Práce citována v pozn. č. 4, s. 124.

⁴⁸ KIENAPFEL, Diethelm a Frank HÖPFEL. *Grundriss des Strafrechts*. 12., überarbeitete und erw. Aufl. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2007, s. 88,xvi, 351 s. Manzsche Kurzlehrbuch-reihe. ISBN 978-321-4121-839.

stavu mladistvého. Trestní odpovědnost pak může být posunuta z těchto důvodů dalece po dosažení 14. roku věku mladistvého.⁴⁹

Druhým důvodem pak může být skutečnost, že mladistvý spáchal přečin ještě před dosažením 16 let a delikt je kvalifikován jako méně závažný.

Vyloučení trestní odpovědnosti na základě duševní poruchy vymezuje § 11 StGB. Jako takovou zákon stanoví:

- Duševní nemoc
- Slabomyslnost
- Hluboká porucha vědomí
- Rovnocenné duševní poruchy (psychopatie, neurózy apod.)

4.1.3 RAKOUSKÝ SANKČNÍ SYSTÉM

Rakouský trestní zákon rozlišuje dva druhy hlavních sankcí – trest odnětí svobody (§18 StGB) a peněžitý trest (§19 StGB). Zákon o soudnictví nad mládeží je ve vztahu k obecným předpisům zákonem speciálním, proto upřednostňuje vlastní stupňovitý sankční systém. Obecné úpravy je užito jen tehdy, pokud JGG nestanoví jinak.

Jednotlivé sankce jsou vůči mladistvým v zákoně posloupně řazeny od nejméně stigmatizujících ke zpříšňujícím.

1. Alternativní sankce

- Upuštění od stíhání
- Odstoupení od stíhání
- Podmíněné odstoupení od stíhání státním zastupitelstvím
- Podmíněné zastavení soudem

2. Výroky o vině bez formálního výroku o trestu

- Odsuzující rozsudek bez uložení trestu
- Odsuzující rozsudek s pohrůzkou trestu

⁴⁹ KIENAPFEL, Diethelm a Frank HÖPFEL. Práce citována v pozn. č. 48, s. 89.

3. Tresty

- Peněžitý trest
 - nepodmíněný
 - podmíněný
 - částečně podmíněný
- domácí vězení
- trest odnětí svobody
 - nepodmíněný
 - podmíněný
 - částečně podmíněný

4. Opatření

- Umístění v zařízení pro duševně nemocné pachatele
- Umístění v zařízení pro závislé pachatele na návykových látkách

4.1.4 UPUŠTĚNÍ OD STÍHÁNÍ

Rakouský zákon o soudnictví nad mládeží stanovuje povinnost státního zastupitelství, jsou-li naplněny zákonné podmínky, upustit od stíhání mladistvého.⁵⁰ Z uvedeného ustanovení vyplývá, že státní zástupce musí zastavit řízení podle § 6 odst. 1 JGG. Jestliže by státní zastupitelství přesto podalo ve věci žalobu, ačkoli mělo upustit od stíhání, zastaví soud řízení svým usnesením.

Aby mohl státní zástupce upustit od stíhání, musí být splněny tyto předpoklady:

- Trestného činu se dopustil mladistvý
- Mladistvému hrozí za jeho trestný čin peněžitý trest nebo trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřekračuje 5 let
- Nepřichází v potaz postup zastavení trestního stíhání
- Není potřebné preventivně uložit některou z forem odklonů z důvodu, zdržení se páčání další trestné činnosti

⁵⁰ JESIONEK, Udo a Christopher EDWARDS. *Das österreichische Jugendgerichtsgesetz*. Wien: MANZ, 4. kompletně nově přepracované vydání, 2010, s. 52.

- Nejsou dány generálně preventivní důvody (§ 14 JGG), odůvodňující pokračovat v trestním řízení
- Následkem trestného činu nebyla smrt člověka

V institutu upuštění od stíhání se odráží i základní idea JGG – řízení vůči mladistvému by mělo skončit bez nutnosti uložení trestu. Je třeba ale uskutečnit taková opatření, aby mladistvému pachateli bylo dáno na vědomí, že jeho závadové jednání je státním orgánům známo a mohlo by vyústit v trestní stíhání.

Jestliže se státní zastupitelství rozhodne využít institut upuštění od stíhání, vyrozumí o tom poručenský nebo opatrovnický soud, který seznámí mladistvého s podstatou protiprávnosti jeho činu a také o možných následcích. Aby mohlo dojít k upuštění od stíhání, musí být vždy dostatečně objasněn skutkový stav věci. Velmi podstatný je z hlediska mladistvého i fakt, že upuštění od stíhání není evidováno v rejstříku trestů.

4.1.5 INSTITUT MIMOSOUDNÍHO NAROVNÁNÍ ČINU – ATA

Institut mimosoudního narovnání činu je jednou z podstatných forem **odklonu** („Diversion“), který umožňuje vyřízení méně závažné kriminality **bez vyslovení viny a bez formálního potrestání obviněného**. Obecně lze podstatu mimosoudního narovnání činu vymežit takto: „ATA může být provedeno. Pokud podezřelý projeví připravenost ručit za čin a vyrovnat se, se všemi jeho následky“.⁵¹

Institut mimosoudního narovnání činu vznikl jako experiment, který započal v roce 1985 v soudním obvodu Vídeň. Podle tehdy platných zákonných úprav bylo možné ustoupit od trestního stíhání státním zástupcem, pokud se jednalo o nepatrný trestný čin mladistvého a k potrestání postačovalo pouhé napomenutí. Příznivé výsledky tohoto projektu vyústily v rozhodnutí rozšířit experiment do dalších tří soudních obvodů (Salzburg, Linz, Hallain). Další výborné zkušenosti přispěly k zakotvení institutu do nového zákona o soudnictví nad mládeží z roku 1989.

Aby bylo možno pochopit nekriminalizující linii ATA, je třeba zdůraznit, že zákon nepoužívá pojem obviněný, ale podezřelý. Už na této premise vyrůstá základní předpoklad

⁵¹ ZEŽULOVÁ, Jana. Práce citována v pozn. č. 4, s. 125.

užití ATA, totiž, že podmínkou jeho použití není přiznání viny, ale ochota vypořádat se s následky svého chování a převzít za něj odpovědnost.

Ustanovení § 7 odst. 2 stanoví, že státní zastupitelství může požádat v sociální práci zkušenou osobu nebo pracoviště, aby poučily podezřelého o možnosti mimosoudního narovnání činu, a jestliže s tím bude souhlasit, instruovat a podporovat jej při jeho úsilí o takové narovnání. Realizace mimosoudního narovnání přísluší výhradně ustanoveným sociálním pracovníkům, kteří jsou nyní organizačně začleněni do **Asociace probační služby a sociální práce** (Bewahrungshilfe).⁵²

Nezanedbatelným faktem je, že znění zákona zavazuje státního zástupce nebo sociálního pracovníka, zapojit do mimosoudního narovnání i poškozeného. Zajímavým specifikem je, že rakouský zákon nevyžaduje výslovný souhlas poškozeného s mimosoudním narovnáním, ale přichází s požadavkem, aby se uvedení funkcionáři pokusili poškozeného do věci alespoň zapojit.

Státní zástupce však není jedinou osobou, která má pravomoc řešit trestní věc mladistvého delikventa narovnáním. Dalším subjektem, který se může pokusit záležitost řešit formou narovnání je soud. Tato možnost je mu dána až do okamžiku zahájení hlavního líčení a může tak učinit na návrh obžalovaného nebo poškozeného. V případě úspěšného provedení narovnání následuje zastavení trestního stíhání.

Jak již zde bylo uvedeno, samotná realizace, a tím i způsob narovnání je v kompetenci příslušných sociálních pracovníků. Mezi nejčastěji užívané formy narovnání patří úhrada peněžní částky a veřejně prospěšné práce.

Úhrada peněžité částky bývá zpravidla využívána při spáchání trestného činu krádeže nebo takového, kdy vznikla škoda majetkového charakteru. Vždy jde ale o to, aby finanční úhrada pocházela z prostředků mladistvého, a aby nedošlo k přenesení závazku na rodiče, či jinou osobu. Výška peněžní kompenzace musí odpovídat závažnosti spáchaného deliktu, ale také reálné majetkové situaci mladistvého. Určená částka musí být uhrazena ve lhůtě 14 dnů od okamžiku obdržení rozhodnutí státního zastupitelství. Podezřelému je možné povolit odklad platby v maximální lhůtě šesti měsíců. Zákon také umožňuje splácení po částech, celková částka musí být ale uhrazena do půl roku.

⁵² ZEŽULOVÁ, Jana. Práce citována v pozn. č. 4, s. 126.

Výkon veřejně prospěšných prací představuje účinnou a zároveň velmi výchovnou formu narovnání. Její užití nachází své uplatnění například u vandalismu nebo v případech, kdy „vykoupení“ se penězi by neplnilo dostatečně výchovně- preventivní funkci. Veřejně prospěšné práce také přispívají k budování pracovních návyků mladistvého a pomáhají k uvědomění si ceny, jedinci nebo společností vybudovaných hodnot. Práce musí být zásadně prováděny bezplatně a ve vlastním volném čase. Celková výměra obecně prospěšných prací nesmí přesáhnout 120 hodin při maximálním týdenním rozsahu 20 hodin a denním 6 hodin. Překročit tyto hodinové taxi je možné jen u jedinců, kteří nejsou studenty a neúčastní se pracovního procesu. Za obecně prospěšné práce jsou považovány všechny, které slouží obecnému blahu. Mezi taková pracoviště se například řadí nemocnice, charitativní organizace, Červený kříž, pečovatelské služby, útulky pro zvířata, ubytovny pro bezdomce nebo obecní úřady.

4.1.6 TREST ODNĚTÍ SVOBODY

Poněvadž je rakouský zákon o soudnictví nad mládeží zákonem speciálním, řeší samostatně i oblast trestních sazeb trestu odnětí svobody. Obecných předpisů se užije jen pokud, není- li v zákoně o soudnictví nad mládeží stanoveno něco jiného.

U mladistvé osoby nelze uložit trest doživotního odnětí svobody. V případě spáchání trestného činu, za který by dospělému tento trest hrozil, je použita trestní sazba 1 – 10 let (pokud byl čin spáchán před dovršením 16 let) nebo 1 – 15 let (čin byl spáchán po dovršení 16 let). V ostatních případech se horní hranice trestní sazby snižuje na polovinu, ale zároveň se přihlíží ke spodní hranici trestní sazby.

Zákon o soudnictví nad mládeží umožňuje na základě § 5 JGG **podmíněně prominutí trestu odnětí svobody**. K tomuto lze přistoupit, pokud se soud domnívá, že pouhá pohrůzka výkonu trestu je dostatečná z preventivního hlediska a mladistvý byl odsouzen k trestu odnětí svobody, který nepřevyšuje dva roky. Zkušební doba, na kterou může soud trest podmíněně prominout je 1 – 3 roky.

§ 5 JGG dále řeší i částečně podmíněně prominutí trestu odnětí svobody. To je možné aplikovat u pachatele, jemuž hrozí trest odnětí svobody v rozmezí od 6 měsíců do 2 let. Částečně podmíněně prominutá část musí minimálně činit jeden měsíc, ale nesmí přesáhnout více jak jednu třetinu trestu.

4.1.7 VĚCNÁ PŘÍSLUŠNOST SOUDŮ

O trestních věcech mladistvých a mladých dospělých jsou příslušné rozhodovat okresní soudy (§ 27 odst. 2 JGG) a zemské soudy (§ 27 odst. 1 – 2 JGG), které rozhodují jako soud porotní, nebo jako soud senátní, či jako samosoudce.

Samosoudci u zemského soudu přísluší rozhodovat o proviněních, kdy výměra trestu odnětí svobody překračuje 1 rok, a také v případech, které nepřísluší senátnímu ani porotnímu soudu.

V případě rozhodování porotního zemského soudu, se soud skládá z 3 soudců z povolání a 8 porotců (soudci z lidu), z nichž čtyři musí být tzv. porotci mladistvých. Pokud porota shledá obžalovaného vinným, následuje rozhodování o trestu společně se soudci z povolání. Porotní soud se zabývá trestními věcmi mladistvých, jako jsou politické delikty (např. vlastizrada) nebo takové trestné činy, za které hrozí dospělému doživotí, případně trest odnětí svobody v rozsahu 10 – 20 let.

Senátní soud se v případě trestní věci mladistvých skládá z 2 soudců z povolání a 2 porotců. Alespoň jeden z porotců musí být stejného pohlaví jako obžalovaný. Senátní soud rozhoduje o trestných činech, za které hrozí obžalovanému trest odnětí svobody delší než 5 let, nebo o deliktech výslovně náležejících do příslušnosti senátního soudu.

V trestním řízení proti mladým dospělým, uplatňují soudci mládeže obecné hmotné trestní právo.⁵³ V současnosti se v Rakousku nevyskytují samostatné soudy pro mládež, nýbrž při jednotlivých soudech působí příslušná oddělení, jimž náleží trestní věci mládeže.

4.1.8 MÍSTNÍ PŘÍSLUŠNOST

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže upravuje speciální místní příslušnost ve věcech mládeže. § 29 JGG udává, že místně příslušný bude jak v přípravném, tak hlavním líčení soud, v jehož obvodu má jedinec obvyklý pobyt. Hlavním důvodem takového přístupu je možnost snazšího získání informací o poměrech mladistvého, které mohou mít zásadní vliv na další průběh řízení. Nastane-li situace, že nelze takové místo spolehlivě určit (např. z důvodu, že se nachází mimo území Rakouska), bude použito ustanovení trestního řádu, kde se primárně vychází z místa činu, dále pak z místa, kde byl obviněný

⁵³ LOSCHNIG-GSPANDL, M. *Osterreich. In Jugendstrafrecht in Europa*. Freiburg: BARTH medienhaus GmbH, 2002, s. 274.

dopaden. V případě sporu mezi jednotlivými státními zastupitelstvími, rozhodne nadřízené státní zastupitelství.

4.2 SHODNÉ A ROZDÍLNÉ PŘÍSTUPY ZSM A JGG

Myslím, že vhodným zakončením této kapitoly bude shrnujícím způsobem uvést shodné a naopak rozdílné přístupy české právní úpravy Zákona o trestním soudnictví nad mládeží (ZSM) a rakouské právní úpravy Zákona o soudnictví ve věcech mládeže (JGG).

Shodná právní úprava:

- V ČR i v Rakousku platí vztah speciality – pokud ZSM nebo JGG nestanoví jinak, užije se obecných právních předpisů
- Ani v jedné zemi neexistují specializované soudy pro mládež, ale jen příslušná oddělení pro trestní věci mládeže při jednotlivých soudech (v Rakousku byly původně tři, ale později byly zrušeny)
- ZSM i JGG upravují hmotně-právní i procesně-právní problematiku – z toho vyplývá komplexní úprava
- Český i rakouský systém vidí v sankcionování především výchovný účel
- Oba systémy obsahují možnost užití narovnání (v ČR je ale podstatně méně využívána)
- Využívání nových trendů v trestání mladistvých – v ČR jde například o zavedení zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, v Rakousku elektronicky sledované domácí vězení
- Orgány činné v trestním řízení (soudci, státní zástupci, příslušníci policejních orgánů a úředníci PMS působící v trestních věcech mládeže) musí mít zvláštní přípravu pro zacházení s mládeží
- Podobný rozsah činnosti PMS

Rozdílná právní úprava:

- V trestní odpovědnosti ZSM rozlišuje **dvě věkové skupiny**: děti mladší 15 let (trestně neodpovědné) a mladistvé osoby, které v době spáchání trestného činu

dovršily 15 rok věku, ale nepřekročily 18 rok věku (trestně odpovědné) – souhrnně se označují jako mládež

JGG upravuje **tři věkové skupiny**: nedospělci (děti mladší 14 let – restně neodpovědné), mladiství (dosáhli věku 14 let, avšak nepřekročili ještě 18 let věku – restně odpovědní) a mladí dospělí (dosáhli věku 18 let, ale nepřekročili ještě 21 let – restně odpovědní)

- Odlišná dolní věková hranice restní odpovědnosti – Česká republika 15 let, Rakousko 14 let
- ZSM zavedl novou terminologii – restný či spáchaný mladistvým se nazývá **proviněním**, právní následky se pak neoznačují termínem rest, ale **opatření**

JGG nezná takové odlišení od restního práva dospělých – hovoří o restném činu mladistvého

- Při určení místní příslušnosti se v ČR vychází nejprve z místa stálého bydliště, v Rakousku z tzv. místa obvyklého pobytu (místo, kde se převážně zdržuje)
- Rozdíl ve věcné příslušnosti – Okresní soudy v Rakousku rozhodují pouze v řízeních tzv, bagatelních (hrozí peněžní rest nebo rest odnětí svobody do 1 roku)
- V Rakousku nemusí v řízení zastupovat mladého pachatele obhájce, ale postačuje pracovník OSPOD nebo PMS
- V personálním obsazení rakouských PMS a OSPOD tvoří polovinu sociálních pracovníků dobrovolní spolupracovníci

5 CHARAKTERISTICKÉ RYSY KRIMINALITY MLÁDEŽE VE VZTAHU K JEDNOTLIVÝM DRUHŮM TRESTNÉ ČINNOSTI

Jedním z nejzávažnějších problémů v boji s kriminalitou je trestná činnost mládeže. Trestná činnost mládeže zahrnuje jednání osob do ukončení věku 18 let a jejím projevem je překročení právních a společenských norem, charakteristických pro trestný čin. Podle stupně závažnosti činu, kterým osoba překračuje normy, hodnotíme takové chování jako disociální, asociální nebo antisociální. Nás především bude zajímat posledně jmenovaná kategorie, neboť ta zahrnuje závažná protispolečenská jednání. Trestná činnost mládeže (tímto je myšlena trestná činnost mladistvých a činy jinak trestné, spáchané nezletilými) je vážným společenským problémem a jejímu snižování by měla být věnována pokud možno co největší péče.

5.1 PŘÍČINY DELIKVENTNÍHO JEDNÁNÍ MLÁDEŽE

Samozřejmě, že škála příčin nezákonného jednání mládeže je velice široká a značně různorodá. Někdy může jít o pocit majetkové nerovnosti, o nedůvěru v právo, o touhu brát spravedlnost do vlastních rukou, nebo o tak běžný důvod pro tuto věkovou skupinu, jakým je nenaplněná láska. I tak je možné vytyčit nejčastější okruhy příčin.

5.1.1 OSOBNOSTNÍ PŘÍČINY

Osobnostní nebo také vnitřní příčiny přímo souvisí s osobností jedince. Osobnost člověka je jedinečná, neopakovatelná a jako taková si vytváří svůj vlastní profil.

Mladý člověk je nevyzrálý a nemá ještě dostatek zkušeností, tak potřebných pro orientaci ve společnosti. Toto ještě umocňuje mnohdy **nedokončený rozumový** a z toho plynoucí **stále se ještě formující mravní základ**. Nesmíme zapomínat ani na fakt, že hovoříme o období **pubescentním**, kdy má mladistvý velký problém se zaujetím místa ve společnosti. Bývá proto častěji přecitlivělý a je veden snahou vyniknout mezi vrstevníky a naopak se vymezit vůči autoritám.

Nezanedbatelným faktorem je **genetické** vybavení osobnosti. Právě na něm do značné míry závisí další směřování mladého člověka. Podobně závažné mohou být pro počínání dítěte nebo mladistvého **somatické dispozice** a **charakterový základ**.

Úplně samostatným problémem je pak jedinec trpící duševním oslabením, či nějakým druhem psychické poruchy. Dokonce i fyzické postižení se může někdy stát spouštěčem delikventního počínání. Jeho nositel může trpět pocitem méněcennosti a trestným počínáním si vyvažovat slabou sebedůvěru. Jsou známy případy, kdy se postižený „mstil“ společnosti za své údajné „příkoří“.

5.1.2 SPOLEČENSKÉ PŘÍČINY

Společenské (vnější) příčiny mající vliv na trestnou činnost mládeže se často skrývají v nefunkční rodině, negativním vlivu vrstevníků, nedostatečném vzdělání, ale také v příliš silném vlivu některých médií.

5.1.2.1 VLIV RODINY

Rodina je bezesporu prvním prostředím, které má vliv na formování dítěte po všech stránkách. Proto rodině přísluší rozhodující role při výchově hodnotného člena společnosti. Podle toho, jaké hodnoty pronikly do rozumu a srdce mladého jedince závisí v rozhodující míře, jakým člověkem se stane v dospělosti. Proto výchova dětí v rodině vyžaduje, aby byl vytvořen harmonický soulad mezi rodiči a zejména mezi rodiči a dětmi. Kladný příklad rodičů je nejlepším výchovným prostředkem, který může v každém směru ovlivnit výchovu a vytváření hodnotového systému. Naopak rozpory v rodině mohou zapříčinit vážné psychologické krize mladistvého. Velkým problémem, zejména u rozvrácených rodin bývá nejednotné vedení a rozdílnost působení za strany matky a otce. Mladistvý dokáže takovou situaci velmi rychle vycítit a zaujmout pozici, která mu umožní vybrat si v každé situaci pro sebe to nejvýhodnější. Za nešťastnou lze považovat i pozici dítěte, které vyrůstá v prostředí, snažícím se mladistvému nedostatku zájmu nebo času nahrazovat pouze hmotnými požitky. Mladý člověk si na toto rychle přivykne a případný nedostatek (z jeho pohledu) mnohdy řeší i za cenu porušování společenských norem. Mladistvý by si v rodině měl vytvořit pozitivní vztah a úctu k základním hodnotám a principům společnosti.

Velmi nešťastné je, pokud dítě trpí **deprivačním syndromem**, který vzniká především na základě neexistujícího citového vztahu. Člověk vyrůstající v takovém prostředí se může stát sám citově chladným a pohrdajícím společenskými normami, nebo naopak má tendenci navázat se na osoby, u kterých má pocit, že o něj stojí. Je nadmíru

jasné, že takovými osobami mohou být i jedinci z delikventního prostředí. Za hlavní faktory mající vliv na trestnou činnost dětí a mladistvých můžeme považovat tyto:

- Nefunkční, či rozvrácená rodina
- Kriminalita členů rodiny
- Alkoholismus a toxikománie v rodině
- Lhostejnost rodičů ke vzdělání
- Nevhodně trávený volný čas
- Nepřiměřená výchova – příliš benevolentní nebo naopak příliš přísná
- Preferování podnikatelských a jiných aktivit a upřednostněná angažovanost rodičů v zaměstnání před výchovou dítěte⁵⁴

5.1.2.2 VLIV ŠKOLY

Vstupem dítěte do školy přechází částečně jeho výchova od rodičů na vzdělávací zařízení. Škola by měla působit nejen po vzdělávací linii, ale také výchovně. Může zmírnit nebo zcela eliminovat vliv nefunkční rodiny. Důležité je navazování **vztahu škola – rodina**. Bez vzájemné komunikace nelze vést žáka stejným směrem. Rodiče by měli být informováni o prospěchu a chování svého dítěte a naopak škola by měla mít přehled o rodinném zázemí svěřené osoby.

Častým zdrojem delikventního chování dětí bývá určitá forma diskriminace a zvýhodňování jedněch na úkor druhých. Ti, kteří jsou bráni jako „outsaidři“ mají tendenci si svůj pocit „křivdy“ kompenzovat často nepřiměřeným jednáním (záškoláctví, násilné chování, šikana).

V rámci školních tříd mnohdy vzniká diference, mající za následek vytvoření jakýchsi „subkultur“ v rámci kolektivu. A zde mohou být první zárodky asociálních part.

Bohužel musíme konstatovat, že naše školy se stále častěji potýkají se „**šikanou**“. Šikana sama o sobě je problematrická oblast, neboť má mnoho forem a projevů. Kromě tradičních forem jakými jsou fyzické útoky, ponižování nebo vydírání se v posledních letech rozmáhá tzv. „ekonomická šikana“ založená na určitém kastovním principu. Se

⁵⁴ CHMELÍK, Jaroslav. *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži*. 2. Praha: Policie ČR, Úřad vyšetřování pro Českou republiku, 1998, s. 8 – 9.

šikanou je vždy obtížné bojovat, neboť sami oběti se často bojí a ještě častěji stydí o existenci problému hovořit.

Učitelé si stále více stěžují na nedostatečnou legislativní podporu Výchovně – vzdělávacího procesu a velmi složitou postižitelnost závadného chování žáků a studentů.

Kriminogenní faktory ve škole a školských zařízeních:

- Záškoláctví
- Špatná spolupráce rodiny a školy
- Špatný prospěch
- Nedůsledná kontrolní funkce školy⁵⁵
- Tolerování a přehlížení nevhodného chování žáků
- Arogantní přístup učitele k žákovi

5.1.2.3 VLIV SPOLEČNOSTI A OKOLÍ

Určitě není nic překvapivého na tvrzení, že značný podíl na utváření celkového profilu dětí a mladistvých má způsob využívání volného času a zejména okruh lidí, s kterými tento čas mladý člověk tráví. Zkušenosti z praxe ukazují, že ve značném počtu případů má asociální zaměření a negativní morální vývoj mladistvého svůj počátek v mimoškolní, či mimopracovní době. Nedostatečná kontrola volného času ze strany rodičů má obvykle za následek, že v mladistvém se nevypěstuje potřebná schopnost hospodařit se svým časem.

Proto, aby se osobnost mladého člověka formovala žádoucím směrem, je důležitá hodnotná a hlavně pravidelná zájmová činnost.

Každý člověk se během svého života stává členem nějaké sociální skupiny. Tato tendence ke sdružování je u mládeže ještě patrnější. Zvláště u dítěte, kde rodina nefunguje, jak by měla, se stává parta vrstevníků značným vzorem. Bohužel, mnohé mládežnické party postupně inklinují k delikventnímu chování. Nevyzrálý jedinec snadno podlehne duchu party a slepě následuje jejich vůdce. Často se páchaní trestného činu stává dokonce podmínkou přijetí do party.

⁵⁵ CHMELÍK, Jaroslav. Práce citována v pozn. č. 54, s. 10.

Běžným spouštěčem trestného chování bývá nuda. Členové party nemají žádné koníčky ani žádnou pozitivní náplň svého volného času, a tak hledají jak „zabít čas“. A zde je již jen krůček k tomu, aby za „dobrou“ zábavu bylo považováno ničení, rozbíjení, týrání zvířat nebo slabších jedinců, přerůstající dokonce až ve fyzické násilí. Typickou je i snaha předvádět se před ostatními a dokazovat svoji dominanci obzvláště hrubým způsobem.

Bohužel musíme připustit, že jistá část mladých lidí má k dobrému společenskému uplatnění horší přístup, než jiná část mladých lidí. Handicapem jsou zatíženy děti narozené málo kvalifikovaným rodičům: děti, o které rodiče málo dbali, děti žijící na přelidněných periferiích velkoměst a děti docházející nepravidelně do nepříliš dobrých škol.⁵⁶

Společensky handicapovaní dospívající, kteří potřebným finančním ani sociálním kapitálem nedisponují, si hledají cesty náhradní, rychleji vedoucí ke zdánlivě stejnému cíli – společenskému úspěchu. Společnost se jim ovšem zužuje na okruh nejbližších známých a společenský úspěch se redukuje na jeho symboly: oblečení, motorky, auta, peníze, známosti s atraktivními dívkami, nahánění strachu slabším.⁵⁷

5.1.2.4 VLIV MÉDIÍ

Vliv některých médií, zejména televize a internetu stále narůstá na významu a bohužel ne vždy mají pozitivní vliv na formování dítěte. Mnohdy se sledování a čas strávený u těchto médií naprosto vymyká rodičovské kontrole. Dnes již snad nikdo nepochybuje, že filmy nebo hry s násilnou tematikou mají deformující vliv na mladého člověka, který v krajním případě naprosto ztrácí soulad s realitou (nezranitelnost, nesmrtelnost, několik životů apod.). Dítě postupně zcela přebírá tuto mystifikaci a již nedokáže odlišit realitu od fikce. Nevyhraněný jedinec se snadno ztotožní s, z jeho pohledu hrdinou a snaží se jej napodobit.

5.2 ALKOHOL A NÁVYKOVÉ LÁTKY

Samostatnou kapitolou mezi spouštěči nezákonného chování mládeže zaujímá problém zneužívání alkoholu a drog. Je všeobecně známo, že v důsledku požívání alkoholu a toxikománie je pácháno mnoho závažných trestných činů.

⁵⁶ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *MLádež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, č. 58, s. 85.

⁵⁷ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. Práce citována v pozn. č. 56, s. 85

Kriminogenní role alkoholu se projevuje v tom, že alkohol může vystupovat jako okolnost upevňující předchozí záměr a rozhodnutí spáchat trestný čin, nebo dovést k trestné činnosti osobu, která by se jí ve střízlivém stavu nedopustila.

Trestnou činnost páchanou v souvislosti s nealkoholovou toxikomanií lze rozdělit do dvou oblastí:

1. Trestná činnost páchaná s cílem získat návykovou látku
2. Trestná činnost páchaná po jejím požití

Bohužel, alkoholismus i toxikomanie zasahuje stále častěji mladší a mladší věkové kategorie a stává se společensky nebezpečným jevem.

5.3 SPECIFICKÉ RYSY A ZNAKY TRESTNÉ ČINNOSTI MLÁDEŽE

Kriminalita mládeže vykazuje určité charakteristické znaky, které jsou typické pro případy, kdy se delikventního jednání dopustilo dítě nebo mladiství. Tyto znaky, nebo chceme-li základní rysy, vyplývají zejména ze zkušeností a potřeb pachatele, které odpovídají jeho nízkému věku.

V důsledku odlišného hodnotového systému mládeže a dospělých, jsou odlišné i předměty útoku jejich trestné činnosti.⁵⁸ Cílem protiprávního jednání mládeže bývá obvykle touha uspokojit své aktuální potřeby v materiální oblasti, proto se nejčastěji dopouští majetkové trestné činnosti. S touhou o rychlé a neodkladné uspokojování aktuálních potřeb souvisí i další typický znak a to, absence přípravy.⁵⁹

Charakteristické je rovněž nedokonalé zahlazování stop. V některých případech je dokonce zahlazení stop pro pachatele nežádoucí, mládež má potřebu se pochlubit se svými činy na veřejnosti a před vrstevníky.⁶⁰

Trestná činnost je obvykle páchána ve skupině,⁶¹ která dodává jedinci pocit síly. Nízký věk a menší fyzickou sílu mládež při páchání trestné činnosti kompenzuje často brutálními jednáními a použitím neúměrných prostředků k překonání překážky.⁶² I další

⁵⁸ CHMELÍK, Jaroslav. Práce citována v pozn. č. 54, s. 11.

⁵⁹ CHMELÍK, Jaroslav. Práce citována v pozn. č. 54, s. 11.

⁶⁰ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 359.

⁶¹ CHMELÍK, Jaroslav. Práce citována v pozn. č. 54, s. 11.

⁶² CHMELÍK, Jaroslav. Práce citována v pozn. č. 54, s. 11.

somatické znaky jako jsou vyšší rychlost pohybu, mrštnost, obratnost, menší postava nebo nižší váha se obvykle projevují ve výběru cíle útoku a zejména ve způsobu jeho provedení.

Častým jevem je, že věci získané z trestné činnosti bývají rozděleny ve skupině a peníze utraceny společně. Při jejich dělení je patrné i respektování hierarchie podle vybudované pozice ve skupině.

Delikty mládeže bývají často páchany v souvislosti s návykovými látkami.⁶³ Buď jde o snahu opatřit si prostředky na jejich získání, nebo jejich požitím si dodat odvahy.

5.4 NEJČASTĚJI PÁCHANÉ TRESTNÉ ČINY DĚTMI A MLADISTVÝMI

Už při pohledu na výčet jednotlivých kategorií trestných činů je patrné, že ne všechny skupiny a v nich specifikované trestné činy jsou stejně četné ve spektru delikventního jednání mládeže.

Z tohoto důvodu jsem se rozhodla zaměřit na tu oblast trestné činnosti, která se u rozebírané skupiny jedinců objevuje nejčastěji.

1. **Majetková trestná činnost** – spadající pod TZ, zvláštní část, Hlava V., § 205 - § 232.

V rámci této skupiny trestných činů se děti a mladiství zaměřují především na trestný čin **krádeže** (§ 205) a **neoprávněné užívání cizí věci** (§ 207).

U mladých pachatelů lze vyzorovat převahu příležitostných krádeží, při nichž pachatel nemusel překonávat překážky a zpravidla využil dané příležitosti. Jsou to zejména krádeže mezi spolužáky a vrstevníky. Cílem jejich závadného chování se tak stávají zejména mobilní telefony, drobná elektronika, jízdní kola a finanční hotovost. Zde pachatelé využívají zejména nedostatečného zajištění uvedených věcí a motivem nejčastěji bývá opatření si předmětů nebo peněžních prostředků, kterých se mladistvému nedostává. Mladý člověk touží vyrovnat se ostatním, a pokud má pocit, že mu v tom brání nedostatečné hmotné zajištění, podlehne pokušení opatřit si vytoužené předměty i nelegální cestou.

S přibývajícím věkem pachatele také přibývá sofistikovanějších způsobů provedení krádeží, která již vyžadují určitou zkušenost a hlavně přípravu. Mezi tyto

⁶³ CHMELÍK, Jaroslav. Práce citována v pozn. č. 54, s. 11.

patří zejména kapesní krádeže, krádeže v obchodech, bytové krádeže, odcizení motocyklů nebo automobilů. Zde již také provedení krádeže často vyžaduje kolektivní postup. Většinovým důvodem pro tyto krádeže je, prodejem nabytých předmětů získat finanční prostředky pro snadný a nadstandardní způsob života. Při krádežích automobilů jde mnohdy o touhu vyzkoušet si luxusní vůz, předvést se před kamarády, nebo jednoduše se svést. Mnohdy při snaze zmocnit se cizího majetku vznikne větší škoda na poškozeném materiálu, než činí hodnota samotné zcizené věci (např. poškození automobilu při jeho vykradení).

2. **Trestné činy mladistvých narušující občanské soužití** – vymezuje TZ, zvláštní část, Hlava X., § 323 - § 368.

Mezi nejtypičtější trestné činy, jichž se mladiství v této oblasti dopouštějí, jsou trestný čin **výtržnictví** (§ 358), **násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci** (§ 352), **nebezpečné vyhrožování** (§ 353) a **opilství** (§ 360).

Výtržnictví má nejčastěji charakter napadání jiných osob, ať už verbálního, nebo fyzického, ale také podobu vandalismu.

Za vandalismus se označuje poškozování a ničení veřejného i soukromého majetku, většinou pro vlastní potěšení nebo seberealizaci. Hlavním znakem tohoto chování je nesmyslnost ničení, neboť nepřináší pachateli žádné materiální obohacení. Obvykle jde jen o radost z ničení. Výsledkem vandalismu bývají „počmárané“ omítky, zničené lavičky, vysypané odpadkové koše, rozřezané sedačky v dopravních prostředcích a poškozené kulturní památky.

Vandalismu se dopouštějí jednotlivci i skupiny a častým doprovodným jevem bývá vliv alkoholu. Důvodem pro vandalské počínání se stává nuda, pocit méněcennosti, potřeba odreagovat se, provokovat, tzv. „něco udělat“ a zanechat svoji stopu. U mnohých mladistvých jde navíc o určitou formu generačního a společenského protestu.

3. **Trestná činnost proti životu a zdraví** – TZ, zvláštní část, Hlava I., § 140 - § 163.

Z trestné činnosti řešené v této kategorii se mládeže nejvíce týká trestný čin **ublížení na zdraví** (§ 146), **těžké ublížení na zdraví** (§ 145) a **rvačka** (§ 158). Bohužel je velmi smutné, že statistika ukazuje i na vzrůstající četnost spáchání trestného činu **vraždy** (§ 140) mladistvými, ale také nezletilými.

U trestného činu ublížení na zdraví je posuzováno, zda šlo o úmysl nebo neúmyslné ublížení. Úmyslná ublížení vykazují podle zjištění PČR stále větší brutalitu. Dnešní mladá generace se projevuje nízkou schopností čelit problémovým situacím, a proto se snadno uchylují k násilí. U neúmyslných ublížení převažuje nedbalostní charakter. Typické jsou například dopravní nehody, neodborné zacházení se strojním zařízením a stále oblíbenější provozování „adrenalinových“ zážitků.

Trestný čin rvačka vykazuje převážně skupinové páchaní. Vyskytuje se především tam, kde se mladí lidé sdružují. Takovými místy mohou být klubová zařízení, restaurace, diskotéky nebo sportovní utkání. Zkratové jednání, mnohdy podpořené alkoholem nebo návykovými látkami bývá příčinou tohoto trestného činu.

4. **Mravnostní trestné činy** – zařazené do Hlavy III., zvláštní části TZ, § 185 - § 193.

Ani delikty z této kategorie se dětem a mladistvým nevyhýbají. Mezi ty, kterých se mládež nejvíce dopouští, patří trestný čin **znásilnění** (§ 185), **sexuální nátlak** (§ 186), **pohlavní zneužití** (§ 187) a **šíření pornografie** (§ 191).

Trestného činu pohlavního zneužití se dopouštějí především jedinci, a to ve formě vykonání pohlavního styku s osobou mladší 15 let. Často se pak takoví delikventi brání neznalostí věku nebo souhlasem nezletilé osoby. Zde si dovoluji upozornit na diskutovaný návrh snížení hranice trestní odpovědnosti na 14 let, který předpokládal i snížení hranice zahájení pohlavního života.

Znásilnění a sexuální nátlak nese mnohdy i kolektivní znaky a opět má na něm často svůj podíl alkohol.

Šíření pornografie mladistvými můžeme považovat spíše za novější formu trestné činnosti mládeže, úzce související s rozvojem informačních technologií. Mladí velmi inklinují k práci související s počítačovými systémy a sociálními sítěmi, které pak slouží ke zneužití pro šíření pornografie. Motivy bývají velmi rozmanité a zaujmají škálu od zjištěných důvodů, přes ukázkou „počítačové gramotnosti“, až po mstu určité osobě.

5. **Trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti** – TZ, zvláštní část, Hlava II., § 168 - § 184.

Charakteristickým představitelem této skupiny trestných činů mládeže je trestný či **loupeže** (§ 173).

Loupež je svým založením násilnou trestnou činností a směřuje k zmocnění se věci nebo majetku osoby za použití násilí nebo pod pohrůzkou jeho užití. Násilím se rozumí použití fyzické síly k působení na vůli člověka s cílem překonat kladený nebo očekávaný odpor anebo mu zamezit, může směřovat proti člověku i věci.⁶⁴ Ojedinelé není ani cílené vyhrožování oběti s cílem odradit ji od učinění oznámení Policii.⁶⁵ Na rozdíl od dospělých pachatelů je pro násilnou trestnou činnost a tím i loupež u mladistvých typické skupinové pojetí. Ostatní členové skupiny pachatele podporují a dodávají mu sebejistotu. Dalším znakem je i často nepochopitelná brutalita provedení, podpořená nezřídka použitím zbraně. Přehnaná agresivita patrně kompenzuje nedostatek fyzické síly.

Odborníci z oboru pedagogiky a psychologie již léta upozorňují na negativní vliv násilím naplněných televizních pořadů a počítačových her, kde se mladí a nevyzrálí jedinci inspirují.

Prokazatelně významný vliv na pachatele násilné kriminality má rodina. Řada poznatků ukazuje, že právě násilí páchané v rodině podněcuje násilné chování dítěte bez ohledu na další vlivy.⁶⁶ Dítě postupně začne vnímat násilí jako běžnou součást života.

⁶⁴ŘÍHA, Jiří a Jiří JELÍNEK. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vyd. Praha: Leges, 2009, s. 391.

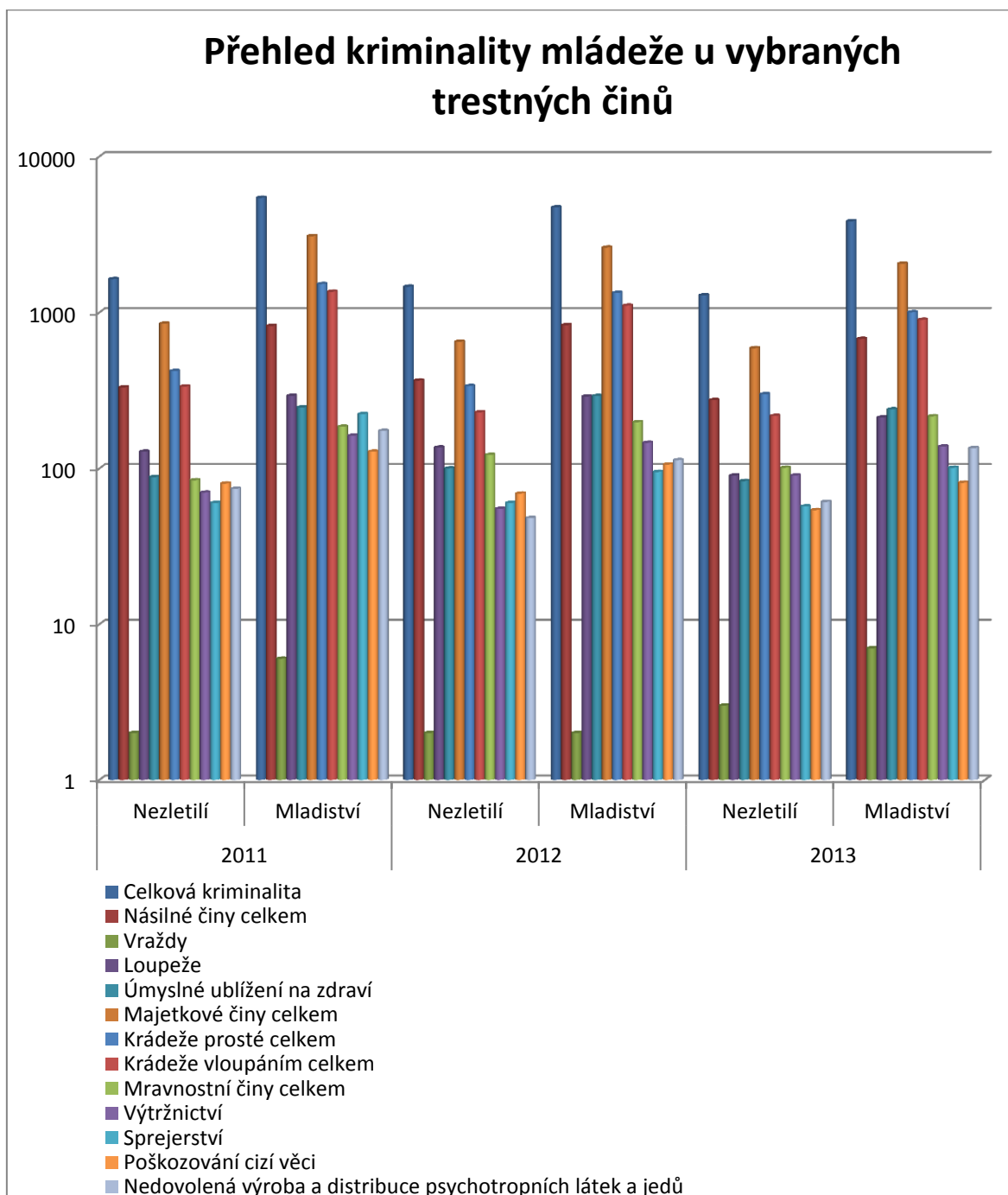
⁶⁵CHMELÍK, Jaroslav. Práce citována v pozn. č. 54, s. 15.

⁶⁶KUCHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 277. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-717-9813-4.

Pro dokreslení tématiky této kapitoly uvádím tabulku a graf, které ukazují rozsah vybrané trestné činnosti dětí (1 – 14 let) a mladistvých (15 – 17 let) za kalendářní roky 2011, 2012 a 2013.⁶⁷

	2011		2012		2013	
	Nezletilí	Mladiství	Nezletilí	Mladiství	Nezletilí	Mladiství
Celková kriminalita	1636	5427	1463	4713	1286	3845
Násilné činy celkem	331	819	366	829	274	677
Vraždy	2	6	2	2	3	7
Loupeže	128	292	136	289	90	212
Úmyslné ublížení na zdraví	88	246	100	291	83	239
Majetkové činy celkem	848	3083	649	2605	590	2052
Krádeže prosté celkem	421	1520	337	1334	299	1002
Krádeže vloupáním celkem	335	1358	229	1105	217	897
Mravnostní činy celkem	84	185	122	198	101	216
Výtržnictví	70	162	55	146	90	138
Sprejerství	60	223	60	95	57	101
Poškození cizí věci	80	128	69	106	54	81
Nedovolená výroba a distribuce psychotropních látek a jedů	74	174	48	113	61	135

⁶⁷ <http://www.mv.statistiky>

6 ČINNOST PMS A OSPOD V OBLASTI KONTROLY KRIMINALITY MLÁDEŽE

Úvodem 3. Kapitoly jsem zdůraznila, že zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mladistvého a dítěte za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže má výrazně restorativní charakter, snaží se o uplatnění specializace a sleduje individuálně – preventivní linii.

Tyto závazné cíle je možné naplnit jen za pomoci k tomuto účelu zaměřených orgánů. Těmito orgány jsou **Probační a mediační služba (PMS)** a **Orgány sociálně právní ochrany dětí (OSPOD)**. Díky jejich práci v rámci součinnosti s orgány činnými v trestním řízení je možné dosahovat úspěchů v předcházení delikventního počínání mládeže, případně zmírňování následků jejich závažného chování.

Myslím, že rozhodně neuškodí, když si pro dokreslení zmiňovaného, vypůjčím slova jednoho ze spoluautorů zákona č. 218/2003 Sb.: „Význam normy spočívá jednak v tom, že trestné činy mladistvých budou posuzovány podle zvláštních pravidel, specializovanými soudy, s možností širší škály trestů, či nápravných opatření“, jednak že zákon upravuje i řízení ve věcech mladistvých a stanoví zvláštní zásady tohoto řízení. Jsou jimi zásada zvláštního přístupu při projednávání trestních věcí mladistvých, zásada **spolupráce s orgánem sociálně – právní ochrany dětí, zájmovými sdruženími občanů a osobami realizujícími probační programy**, zásada soukromí mladistvého, zásada rychlosti řízení a zásada uspokojení zájmů poškozeného. ...⁶⁸

6.1 PROBACE

Probace je institutem, který pochází z anglosaského práva a její podstatou je konstruktivní metoda převychovy a jiného pozitivního ovlivňování chování pachatele trestného činu. Je založena na účelné kombinaci prvků kontroly, pomoci a poradenství. Význam probace spočívá v diferencovaném přístupu k zacházení s pachateli různých činů, ve využívání jiných, účinnějších prostředků k reakci na méně závažnou kriminalitu než je trest odnětí svobody a ve vytvoření lepších podmínek a možností k postihu závažnějších trestných činů.⁶⁹

⁶⁸ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a základní zásady trestního řízení*. Kriminalistika, 2003, č. 4.

⁶⁹ ROZUM, Jan, Petr KOTULAN, a J. VŮJTEK. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR: výzkum uskutečněný v rámci programu účinky transformace trestního*

6.2 MEDIACE

Hlavním smyslem mediace je zprostředkování alternativního řešení konfliktu, spojeného se stíhanou trestnou činností, objasnění příčin této trestné činnosti, urovnání vztahů mezi obviněnými a obětí. Cílem mediace je pak dosažení takového výsledku, který bude mít určitý význam pro další rozhodování v trestním řízení. Mediace samotná ale není postupem orgánů činných v trestním řízení. K tomu vede komunikace mezi pachatelem, obětí a dalšími dotčenými subjekty, mezi nimiž stojí mediátor, který tuto komunikaci usnadňuje a usměrňuje. Celý proces je zaměřen na to, aby si pachatel uvědomil důsledky svého činu a převzal odpovědnost za jeho následky, aby se oběť zbavila pocitu ohrožení a dalších negativních emocí. K mediaci je nutná součinnost obviněného a poškozeného a není možné ji provádět bez jejich výslovného souhlasu. Ze samotné podstaty mediace vyplývá, že její provedení potřebuje citlivý a nestranný přístup, který není možné zajistit u pracovníků OČTŘ. Proto byla mediace svěřena PMS.⁷⁰

O výběru vhodného řešení rozhodují výhradně účastníci mediace. Mediátor dbá pouze na to, aby se každá strana mohla k problému vyjádřit a získat dostatek informací pro své rozhodnutí. Dále by měl stranám objasňovat jednotlivá možná řešení, vyjasňovat případné problémy a hledat řešení, které bude oběma stranami vnímáno jako nejpříjemnější.⁷¹

Proces mediace se skládá z několika na sebe navazujících částí. V prvé – **přípravné fázi** je třeba **zjistit motivaci pachatele a poškozeného k přijetí mediace**. Následuje **fáze realizační**, kde dochází k vzájemnému **jednání mezi stranami**, k **formulování možných řešení** a výsledkem by mělo být dosažení shody na určitém řešení. Právě zde by měl poškozený vyjádřit své vnitřní pocity a obviněný uznat svoji odpovědnost za následky trestného činu. V **konečné fázi** dochází k **realizaci zvoleného řešení a splnění závazků** s ním spojených.⁷²

zákonodárství na stav kriminality a zvyšování efektivnosti justice ve vztahu k bezpečnosti občanů v horizontu roku 2000. Vyd. 1. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000, 141 s, s. 1. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-860-0877-0.

⁷⁰ SOTOLÁŘ, Alexander, František PŮRY a Pavel ŠÁMAL. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 21 – 22.

⁷¹ SOTOLÁŘ, Alexander, František PŮRY a Pavel ŠÁMAL. Práce citována v pozn. č. 70, s. 34.

⁷² SOTOLÁŘ, Alexander, František PŮRY a Pavel ŠÁMAL. Práce citována v pozn. č. 70, s. 110,118.

6.3 PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA

Probační a mediační služba je součástí systému trestní justice. Vznikla na základě schválení zákona č. 257/2000 Sb. a svou činnost zahájila v roce 2001. Představuje relativně mladou instituci, která se zaměřuje na zprostředkování alternativních způsobů řešení trestné činnosti. Snaží se motivovat mladistvé pachatele trestných činů k odpovědnosti za jejich jednání. Zohledňuje zájmy obětí trestné činnosti a nabízí jim možnosti a informace. Nezastupitelnou úlohou je také fakt, že svou činností chrání zájmy společnosti a snaží se přispět k posílení důvěry veřejnosti v trestní spravedlnost.

V současné době (k 1. 1. 2014) působí na území České republiky 51 středisek PMS se 154 pracovníky. Tato střediska působí v jednotlivých soudních krajích.

Základní cíle PMS:

- Integrace pachatele – respekt k právu a život bez dalšího porušování zákonů
- Participace poškozeného – odškodnění, bezpečí, důvěra
- Ochrana společnosti – prevence dalšího páchaní trestné činnosti

Základní úkoly PMS:

- Při podmíněném odsouzení s dohledem, při podmíněném upuštění od potrestání s dohledem a po podmíněném zastavení trestního stíhání sleduje a usměrňuje způsob života obviněného
- Při rozhodování o schválení narovnáání zprostředkovávají dohody mezi obviněným a poškozeným
- Ve vykonávacím řízení zajišťují tresty obecně prospěšných prací v součinnosti s obecním úřadem, popř. s dalšími orgány a organizacemi
- V průběhu celého řízení shromažďují poznatky o osobě obviněného a o jeho rodinném a sociálním zázemí

Specifika práce s mládeží:

- Práce s rodinou mladistvého
- Práce s poškozenými
- Spolupráce se školou

- Spolupráce s OSPOD
- Spolupráce se státním zastupitelstvím
- Spolupráce se soudem
- Spolupráce s dalšími institucemi (poskytovatelé obecně prospěšných prací apod.)

Posuzovaná kritéria pro rozhodnutí o vstupu PMS do případu:

- Typ provinění
- Způsobená škoda a její výše
- Osobnost dítěte nebo mladistvého
- Následky pro oběť

Činnost PMS je nezastupitelná zejména při podmíněném zastavení trestního stíhání a při rozhodování o narovnání.

Probační úředníci mají při rozhodování o PZTS významné poslání, které zasahuje již do stadia před rozhodnutím o tomto způsobu vyřízení věci a přetrvává až do uplynutí zkušební doby, respektive do rozhodnutí o tom, zda se obviněný osvědčil, či nikoliv. Z tohoto důvodu by měly sehrát jakousi koordinační roli při zajišťování součinnosti mezi všemi subjekty, které mohou být zainteresovány na rozhodování o podmíněném zastavení trestního stíhání.⁷³

Pracovníci PMS mohou být státním zástupcem a v řízení před soudem, soudcem pověřeni zjišťovat informace o osobě obviněného a jeho sociálních, majetkových i rodinných poměrech. Z této činnosti pak vzniká tzv. **probační zpráva** o osobě obviněného, která obsahuje nejen popis jeho rodinné a sociální situace, ale také jeho postoj k trestnému činu a stejně tak připravenost řešit následky tohoto trestného činu. Tyto informace získávají především prostřednictvím osobního kontaktu s obviněným, v jehož zájmu je spolupracovat, neboť zpráva o jeho poměrech může být jedním z faktorů vedoucím k rozhodnutí o PZTS.⁷⁴ Tento prvek může do značné míry ovlivnit průběh celého trestního řízení. Samozřejmě jen za předpokladu splnění zákonných podmínek, které umožňují využití tohoto institutu., o čemž by měl být obviněný probačním úředníkem řádně poučen. Ovšem základním předpokladem pro to, aby tato forma soudní pomoci

⁷³ŠOTOLAR, Alexander, František PŮRY a Pavel ŠÁMAL. Práce citována v pozn. č. 70, s. 64.

⁷⁴ŠČERBA, Filip. *Metody činnosti Probační a mediační služby: Trestní právo*, 2002, č. 7-8, s. 15.

skutečně přispěla k zefektivnění trestání pachatelů, je vstup probačního pracovníka do případu v co nejranějším stadiu trestního řízení.⁷⁵

Jestliže v přípravném řízení zvažuje státní zástupce možnost vyřídit věc podmíněným zastavením trestního stíhání, je pak nezbytné, aby byl příslušně informován o osobě obviněného. Za tímto účelem je požadována zpráva, jejímž vypracováním je pověřena PMS případně OSPOD. Je vhodné, aby tyto orgány ve svých činnostech navzájem spolupracovaly, s cílem zamezit případné duplicitě při shromažďování potřebných informací.⁷⁶

Pro tento účel vypracovala PMS doporučení o součinnosti pracovníků PMS a OSPOD.

PMS se zaměřuje zejména na:

- Provedení analýzy příčin provinění
- Zhodnocení možností pozitivních změn chování mladistvého a případných rizik selhání
- Postoj k provinění a ochotu mladistvého zajistit nápravu způsobených škod
- Projevení zájmu o zprostředkování mediace

OSPOD se zaměřuje na:

- Osobní anamnézu mladistvého (věk, stupeň zralosti, rodinné poměry, vztah mladistvého k rodině)
- Vztah mladistvého k sociálnímu okolí
- Přehled již realizovaných opatření
- Záznamy o školní docházce, chování a prospěchu
- Je-li mladiství zaměstnán, pak jeho vztah k zaměstnání

Úředníci PMS dále působí jako zprostředkovatelé mezi obviněným a poškozeným, zejména při vyjednávání o výši a způsobu náhrady škody, pomáhají uzavírat dohody o náhradě škody a svou roli hrají i při jejich následné realizaci. Po právní moci rozhodnutí o

⁷⁵ ŠČERBA, Filip. *Metody činnosti Probační a mediační služby*: Trestní právo, 2002, č. 7-8, s. 14.

⁷⁶ ČERPÁNO Z MATERIÁLU: "Správní činnosti při sociálně právní ochraně dětí. Phare CZ 0209-02-01-005, s. 79.

PZTS sledují chování obviněného ve zkušební době, jeho plnění stanovených omezení a povinností, a dohody o náhradě škody.⁷⁷ V případě neplnění uložených podmínek PZTS upozorní příslušný úředník obviněného na zjištěné nedostatky a v případě závažnějších porušení režimu i předsedu soudního senátu, samosoudce, či státního zástupce. Takové opatření pak sehrává důležitou roli v hodnocení, zda se obviněný osvědčil.

Poněkud odlišná je situace v případě schvalovacího procesu o narovnání. Jelikož trestní stíhání je ukončeno v okamžiku, kdy se stane rozhodnutí o narovnání pravomocným, přesouvá se těžiště práce PMS ještě před toto rozhodnutí. Mediační úsilí je proto nasměrováno k hledání alternativního způsobu řešení konfliktu a k urovnání narušených společenských vztahů. Zásadní přitom je zprostředkování kontaktu obviněného s poškozeným. U narovnání se do značné míry většímu významu těší mediace, která vždy musí být založena na respektu ke stranám sporu, k jejich schopnostem, k jejich odpovědnosti za svůj život, k jejich vlastnímu posouzení svých potřeb.⁷⁸

V předchozím odstavci jsem naznačila, jak je v průběhu mediace důležité uskutečnění přímého setkání pachatele a poškozeného. Musíme si však uvědomit o jak citlivou záležitost mnohdy jde. Jednání vždy probíhají na neutrální půdě, obvykle na pracovišti PMS. Je-li průběh jednání konstruktivní, bývá jeho výsledkem uzavření dohody o způsobu řešení vzniklé škody. Někdy se ovšem i přes veškeré úsilí nepodaří k sobě přivést znesvářené strany. V takovém případě dochází k vyjednávání pouze prostřednictvím mediátora.

Mediátor musí dbát na to, aby dohoda mezi obviněným a poškozeným splňovala všechny zákonné požadavky a především musí dohlédnout, aby v dohodě byla specifikována výše náhrady škody, kterou se obviněný zavázal poskytnout.⁷⁹

Po samotném schválení narovnání má mediátor již jen omezené možnosti působení na obviněného.

⁷⁷ SOTOLÁŘ, Alexander, František PŮRY a Pavel ŠÁMAL. Práce citována v pozn. č. 70, s. 64 – 65.

⁷⁸ HRUŠKOVÁ, Olga, Lenka OUŘEDNÍKOVÁ a Pavel ŠTERN. *K některým teoretickým a praktickým otázkám probační a mediační služby*. Trestní právo, 1997, č. 7-8, s. 13.

⁷⁹ ŠČERBA, Filip. *Metody činnosti Probační a mediační služby*: Trestní právo, 2002, č. 7-8, s. 17.

6.4 ORGÁNY SOCIÁLNĚ – PRÁVNÍ OCHRANY DÍTĚTE

Zákon č. 218/2003 Sb., který upravuje řízení ve věcech mladistvých stanový v § 3 odst. 4 zásadu spolupráce s orgánem sociálně – právní ochrany dětí.

Sociálně - právní ochrana dětí je odvětví veřejného práva. V České republice je zaručena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů. Kromě již zmíněného zákona č. 218/2003 Sb. (O odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže) jsou normami spjatými se sociálně-právní ochranou dětí i zákon č. 140/1961 Sb. (Trestní zákon), zákon č. 141/1961 Sb. (Trestní řád) a některé další.

Zákon č. 359/1999 Sb. ukládá povinnost poskytovat sociálně – právní ochranu všem dětem, které mají na území České republiky trvalý pobyt, nebo ho mají povolený, a to bez jakékoli diskriminace.

Sociálně – právní ochranu zajišťují orgány sociálně – právní ochrany dětí, jimiž jsou obecní úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, krajské úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR a Úřad pro mezinárodně – právní ochranu dětí v Brně.

Při poskytování sociálně – právní ochrany dětí platí, že se místní příslušnost příslušného OSPOD řídí místem trvalého pobytu dítěte.

Předním hlediskem sociálně – právní ochrany je blaho a zájem dítěte, který nelze nikdy podřídít zájmům jiným, jako například jsou zájmy rodičů, či jiných osob. Sociálně – právní ochrana dětí je **garantována státem**.

„Sociálně – právní ochrana dětí představuje zajištění práva na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným, či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním“.⁸⁰

Přesné zaměření činnosti orgánů sociálně – právní ochrany dětí je vymezeno ustanovením § 6 zákona č. 359/1999 Sb. a je kromě jiného především směřováno na děti, které:

- Vedou zahálčivý nebo nemravný život

⁸⁰ NOVOTNÁ, Věra, Eva BURDOVÁ a František BRABENEC. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2002, s. 19. ISBN 80-861-3131-9.

- Zanedbávají školní docházku nebo nepracují
- Požívají alkohol nebo návykové látky, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin
- Dopouštějí se opakovaně útěků od rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu (u dětí mladších 15 let)

Naprosto nezastupitelnou kompetencí OSPOD je zajišťování preventivní činnosti. Preventivní činnost je dána obcím (tedy OSPOD) ze zákona (§ 10 z. č. 359/1999 Sb.) a spočívá v následující činnosti:

- Sledování nepříznivých vlivů působících na děti a zjišťování příčin jejich vzniku
- Činit opatření k omezování působení nepříznivých vlivů na děti
- Vyhledávání ohrožených dětí, uvedených v ustanovení § 6 z. č. 359/1999 Sb.
- Provádění kontrolní činnosti, zda je zamezováno přístupu dětem do prostor, které by je z hlediska vývoje a výchovy mohly ohrozit (herny, bary a podobně)

Při posuzování odpovědnosti mladistvého za čin se vychází jednak ze samotné výpovědi mladistvého, z důkazů shromážděných během vyšetřování, ale také ze **zprávy OSPOD**.

Zákon č. 218/2003 Sb. ve svém § 55 ukládá příslušným orgánům shromáždit s veškerou pečlivostí podklady pro poznání osobnosti a dosavadního způsobu života mladistvého. V rámci toho je třeba objasnit i dosavadní chování mladistvého ve školním zařízení (případně na pracovišti, pokud je již v pracovním poměru, či výchovném zařízení, pokud je jeho klientem), především z hlediska takových proměnných, jako je zařazení, vývoj, nadání a předpoklady, záliby a sklony, postoje k ostatním žákům nebo spolupracovníkům a nadřízeným. Je zřejmé, že takto podrobné informace si musí pracovník OSPOD vyžádat v příslušné škole nebo instituci a zahrnout je do své **Zprávy o poměrech**. Tato zpráva je pak zařazena do vyšetřovacího spisu jako součást osobních výkazů obviněného.

Správní činnost státu v oblasti sociální péče uskutečňují sociální pracovníci městských úřadů a obcí s rozšířenou působností. Velmi významnou je mezi sociálními pracovníky funkce **kurátora pro mládež**. Ten se v oblasti péče o mládež stará o děti, které vyžadují zvýšenou pozornost. V praxi je tedy jeho úsilí zaměřeno na děti mladší 15 let, které se dopustily činu, který by u starší osoby byl považován za trestný a dále na

mladistvé ve věku 15 – 18 let, kteří se již dopustili přestupku, či trestného činu. V pravomoci kurátora pro mládež je navrhovat výchovu v náhradní rodině, ústavní a ochrannou výchovu, ale také organizaci a realizaci preventivních programů. Kurátor pro mládež vystupuje také v případech, kdy je dítě pachatelem trestného činu. V novele zákona č. 359/1999 Sb. z roku 2006 je stanovena povinnost kurátora pro mládež účastnit se ústního jednání o přestupku v případě, že se jedná o osobu mladistvou. Další oblastí, kde kurátor pro mládež vykonává dohled, jsou věznice (§ 34 z. č. 359/1999). Zde se kurátor vyjadřuje na návrh věznice k formě přípravy na budoucí povolání, které je zabezpečováno věznicí. Významná je i povinnost navštěvovat děti vyžadující zvýšenou pozornost. Kurátor musí minimálně jedenkrát za tři měsíce provést osobní návštěvu dítěte. A to zejména u dětí umístěných:

- Ve výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody
- Umístěných v zařízeních, kde o ně pečuje odsouzená nebo obviněná matka

Kurátor pro mládež má právo hovořit s mladistvým bez přítomnosti dalších osob a návštěva kurátora pro mládež se nezapočítává do počtu návštěv, které může mladistvý v daném měsíci mít.

Závěrem této kapitoly je nutné zdůraznit, že orgány PMS a OSPOD působí na skupinu ohrožených a delikventních dětí, či mladistvých, především **výchovným a preventivním** způsobem. Možnosti využívání represivních oprávnění přicházejí až jako poslední.

7 ZÁVĚR

V této práci jsem se snažila postihnout určitý prostor ve velmi široké oblasti trestnosti mládeže. Jde ale o tak rozsáhlou problematiku, že jsem se rozhodla vybrat některé, podle vlastní úvahy podstatné součásti tématu.

Za stěžejní část práce považuji rozbor současné právní úpravy zabývající se trestností mládeže – a tou je, Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže. Tuto normu považuji za přelomovou, a to nejen z důvodu své speciality, ale hlavně pro své zaměření. Velmi se ztotožňuji se základní linií zákona, kterou je především výchova a prevence. Ještě žádná společnost nedospěla ke zkvalitnění právních vztahů pouze na základě represivních nástrojů. V této souvislosti si vybavuji výstižnou myšlenku jednoho z propagátorů výchovy a nápravy F. J. Řezáče: „...méně věznic, ale více škol a výchovných ústavů“.

Při zpracování podstatných příčin vedoucích k delikventní životní dráze jsem si uvědomila, jak rozličné kriminogenní faktory mohou být. Svět kolem nás se rychle mění, životní tempo zrychluje a ne každý je schopen se mu přizpůsobit. Velké změny doznává i rodinný život. Jeho členové spolu tráví stále méně času a nedostává se prostoru pro komunikaci s dětmi. Složitá situace nastává přímo u disfunkčních rodin, kde rodiče nejsou vůbec schopni vštípit dítěti správné vzorce jednání, nebo se dokonce sami dopouštějí trestných činů. I když je rodina nositelem základních životních hodnot, nelze jí připisovat veškerou odpovědnost za delikvenci mládeže. Pozornost je nutné věnovat i dostupnosti rozličných programů pro hodnotné trávení volného času.

Samotnou kapitolou v rámci formování mravního profilu mladého člověka představují média. Nejde při tom jen o často kritizované filmy s násilnou tematikou, ale také o vytváření pokřiveného obrazu v pojetí úspěšnosti a neúspěšnosti jedince. Za obdivované hrdiny jsou často představovány osoby, neživící se poctivou prací.

Velmi také oceňuji důraz na práci PMS a OSPOD, který je v zákonu č. 218/2003 Sb. patrný. Jejich role je sice naprosto nezastupitelná, ale širší veřejnosti bohužel poměrně neznámá. Určitou rezervu ale spatřuji v nedostatku a úzkém spektru probačních programů.

Celkově lze hodnotit současnou právní úpravu v oblasti trestního práva mládeže za pozitivní, a jako taková má reálný předpoklad být účinným prostředkem v boji s kriminalitou dětí a mladistvých.

8 RESUMÉ

Ve své diplomové práci se zabývám rozbořem trestnosti mládeže. Pod pojmem mládež zahrnuji děti do ukončení věku čtrnácti let, a mladistvé osoby zahrnující jedince od dosažení patnácti let, ale nepřesahující osmnáct let svého věku.

Aby bylo možno lépe pochopit současnou právní úpravu trestní odpovědnosti mládeže, rozhodla jsem se nejprve stručně vylíčit historický vývoj právní úpravy trestní odpovědnosti mládeže na území dnešní České republiky. Jakákoliv právní úprava vždy vychází z určitého historického a společenského kontextu. Proto jsem ve druhé kapitole učinila shrnutí důležitých vývojových linií, vztahujících se ke zpracovávanému tématu.

Třetí kapitolu zcela věnuji současné právní úpravě trestnosti mládeže v České republice. Rozhodující normou pro tuto oblast je Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, který má charakter normy speciální a řeší hmotně právní i procesně právní aspekty trestání mládeže. V rámci rozboru tohoto zákona jsem se pokusila zdůraznit především jeho výchovný charakter.

V následující části přináším pohled na zahraniční právní úpravu. Z hlediska geopolitického uspořádání a kulturní podobnosti jsem pro srovnání vybrala rakouskou právní úpravu. Kromě popisu hlavních myšlenek „Jugendgerichtsgesetz“ jsem provedla výběr nejdůležitějších shodných a rozdílných přístupů obou právních úprav.

Pátá kapitola slouží k zamyšlení nad nejčastějšími příčinami páchaní trestné činnosti dětmi a mladistvými. Poněvadž kriminalita mládeže vykazuje mnohé specifické rysy a zároveň odlišnosti od dospělých delikventů, přináším zde výběr těch nejtypičtějších. Tato část by určitě nebyla úplná, pokud by nebyla uvedena některá konkrétní data, týkající se rozsahu a vývoje páchaní trestných činů mladými pachateli.

V předchozím textu uvádím, že zákon č. 218/2003 Sb. (Zákon o soudnictví ve věcech mládeže) se nese ve výchovném a preventivním duchu. Aby tento hlavní účel mohl být naplněn, je zapotřebí i dalších institucí, které doplňují orgány činné v trestním řízení. Takovými články jsou zejména Probační a mediační služba a Orgány sociálně právní ochrany dětí. Jejich podíl je nezastupitelný právě v oblasti péče o mladistvé delikventy. K popisu práce, kterou odvádějí, je využita kapitola šestá.

Resume

In my thesis, I analyse the criminalization of youth. The term youth include children up to the end of the age of fourteen and juveniles people including individuals from reaching fifteen years but not more than eighteen years of age.

In order to understand better the current legal regulation of criminal responsibility of youth, at first I decided to describe briefly the historical development of the law of criminal responsibility of youth in today's Czech Republic. Any legal regulation is always based on a particular historical and social context. Therefore, in the second chapter, I made a summary of important developmental lines, related to the current subject.

The third chapter dedicates to current legal regulation of criminalization of youth in the Czech Republic. The decisive norm for this part is the *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, which has a special character of norm and solves the tangible legal and procedural legal aspects of the punishment of juveniles. In the context of the analysis of this law, I tried to emphasize its educational character above all.

In the following part I bring a sight to foreign legal regulation. In terms of geopolitical arrangements and cultural similarities, I chose to compare the Austrian legal regulation. In addition to describing the main ideas "*Jugendgerichtsgesetz*" I made a selection of the most important similar and differing approaches of the both legal regulations.

The fifth chapter serves to think about the most common causes of criminal activity committed by children and adolescents. Because criminality of juveniles shows a lot of specific signs and also differences from adult delinquents I bring a selection of the most common ones. This part would certainly not be complete if there were not any concrete data regarding extent and evolution of committing crimes by young offenders.

In the foregoing text, I note that the law number 218/2003 Sb. ("*Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*") is meant in educational and preventative manner. In order to the main purpose could be fulfilled, it is necessary to other institutions, complementing authorities involved in the criminal proceedings. Such as especially the Probation and Mediation Service and authorities for the social protection of children. Their share is irreplaceable currently in the care of juvenile delinquents. The sixth chapter is used to describe the work they do.

9 POUŽITÉ ZKRATKY

OČTŘ	-	orgány činné v trestním řízení
PČR	-	Policie České republiky
TZ	-	trestní zákon
TŘ	-	trestní řád
PZTS	-	prozatímní zastavení trestního stíhání
PMS	-	probační a mediační služba
OSPOD	-	orgán sociálně – právní ochrany dětí
StGB	-	trestní zákon (rakouský)
JGG	-	zákon o soudnictví nad mládeží (rakouský)
ZSM	-	zákon o odpovědnosti mladistvého a dítěte za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

PRAMENY

1. Právní předpisy

- zákon č. 218/2003 Sb. – o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 48/1931 Sb. z. an. – o trestním soudnictví nad mládeží, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 109/2002 Sb. – výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné práci ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 169/1999 Sb. – o výkonu trestu odnětí svobody
- zákon č. 140/1961 Sb. – trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 141/1961 Sb. – trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 257/2000 Sb. – o PMS
- zákon č. 359/1999 Sb. – o sociálně- právní výchově dětí, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 1/1993 Sb. - Ústava České republiky
- usnesení č. 2/1993 Sb. – o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
- zákon č. 63/1956 Sb. – trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 64/1956 Sb. – zákon o trestním řízení, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 40/2009 Sb. – trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

2. Judikatura

- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. 8, TZ 123/2006
- důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931

- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. 8, TZ 123/2006 Sb.

LITERATURA

1. Knižní

- MALÝ, Karel. *Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003.
- KAPRAS, Jan. *Poručenství nad sirotky*. Sborník věd právních a státních, 1904.
- ZEZULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 13. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1643-4.
- MIŘIČKA, August a Otto SCHOLZ. *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas, 1932.
- KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné - Obecná část*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. ISBN 80-210-2985-4.
- ŠÁMAL, Pavel, Helena VÁLKOVÁ, Alexander SOTOLÁŘ a Milena HRUŠÁKOVÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007.
- JELÍNEK, Jiří a Dita MELICHAROVÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. S poznámkami a judikaturou*. Praha: Linde Praha, 2004.
- MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL, Pavel ŠÁMAL a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 3. Přepřacované vydání, Praha: C. H. Beck, 2007, XXX. Právnické učebnice (C. H. Beck). ISBN 80-717-9216-0
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář*. Praha: C.H.Beck, 2004.
- SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004.
- KIENAPFEL, Diethelm a Frank HÖPFEL. *Grundriss des Strafrechts*. 12., überarbeitete und erw. Aufl. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2007, xvi, 351 s. Manzsche Kurzlehrbuch-reihe. ISBN 978-321-4121-839.

- JESIONEK, Udo a Christopher EDWARDS. *Das österreichische Jugendgerichtsgesetz*. Wien: MANZ, 4. kompletně nově přepracované vydání, 2010.
- LOSCHNIG-GSPANDL, M. *Osterreich. In Jugendstrafrecht in Europa*. Freiburg: BARTH medienhaus GmbH, 2002.
- CHMELÍK, Jaroslav. *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži*. 2. Praha: Policie ČR, Úřad vyšetřování pro Českou republiku, 1998.
- NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2001.
- ŘÍHA, Jiří a Jiří JELÍNEK. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vyd. Praha: Leges, 2009.
- KUČHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2005. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-717-9813-4.
- ROZUM, Jan, Petr KOTULAN, a J. VŮJTEK. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR: výzkum uskutečněný v rámci programu účinky transformace trestního zákonodárství na stav kriminality a zvyšování efektivity justice ve vztahu k bezpečnosti občanů v horizontu roku 2000*. Vyd. 1. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000, 141 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-860-0877-0.
- SOTOLÁŘ, Alexander, František PŮRY a Pavel ŠÁMAL. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000.
- NOVOTNÁ, Věra, Eva BURDOVÁ a František BRABENEC. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-861-3131-9.

2. Časopisecká

- VESELÝ, J. *O trestní odpovědnosti mládeže ve starém českém právu*. Zvláštní otisk časopisu Československé společnosti pro právo trestní, roč. IX, č. 4, s. 2.
- JELÍNEK, Jiří. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a základní zásady trestního řízení*. Kriminalistika, 2003, č. 4.

- VÁLKOVÁ, Helena a Jana HULMÁKOVÁ. *(Ne)Odpovědnost mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech de lege lata i de lege ferenda*. Státní zastupitelství, 2007, č. 5, s. 40.
- ZEZULOVÁ, Jana a Miroslav RŮŽIČKA. *Aktuální problémy zákona č. 218/2003 Sb.* Státní zastupitelství, 2005, č. 7-8, s. 10.
- FENYK, Jaroslav. *Několik úvah o právní povaze odstoupení od trestního stíhání*. Státní zastupitelství, 2004, č. 2 – 3, s. 2.
- ZEZULOVÁ, Jana. *Řízení v trestních věcech mladistvých ve znění zákona č. 219/2003 Sb.* Státní zastupitelství, 2003, č. 4, s. 4.
- ZEZULOVÁ, Jana. *Postavení a úloha orgánu pověřeného péčí o mládež v trestním řízení*. Právo a rodina, 2002, č. 10, s. 18.
- VÁLKOVÁ, Helena a Alexander SOTOLÁŘ. *Čin jinak trestný a možné reakce na něj v systému ve věcech mládeže*. Trestněprávní revue, 2004, č. 7, s. 200.
- HRUŠÁKOVÁ, Milena a Helena VÁLKOVÁ. *K pojmu opatrovník podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže*. Trestněprávní revue, 2004, č. 2, s. 61.
- MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, č. 58, s. 85.
- ŠČERBA, Filip. *Metody činnosti Probační a mediační služby*: Trestní právo, 2002, č. 7-8, s. 15.
- ČERPÁNO Z MATERIÁLU: *"Správní činnosti při sociálně právní ochraně dětí*. Phare CZ 0209-02-01-005, s. 79.
- HRUŠKOVÁ, Olga, Lenka OUŘEDNÍKOVÁ a Pavel ŠTERN. *K některým teoretickým a praktickým otázkám probační a mediační služby*. Trestní právo, 1997, č. 7-8, s. 13.

3. Ostatní

- <http://www.mv.statistiky>